

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie
Studijní obor: Demografie se sociologií

Tereza Janotová

Bezdětnost v socio-demografické perspektivě v České republice
Childlessness in socio-demographic perspective in the Czech Republic

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce:
PhDr. Mgr. Anna Šťastná, Ph.D.

Praha, 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 14. 7. 2023

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych využila této příležitosti a poděkovala vedoucí práce PhDr. Mgr. Anně Šťastné, Ph.D. za její cenné rady, odborné vedení a čas, který mi v průběhu psaní bakalářské práce věnovala. Dále bych ráda vyjádřila své poděkování rodině, přátelům a nejbližším za jejich neustálou podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce poskytuje přehled o reprodukčních plánech, změn v časování mateřství a situaci dobrovolné bezdětnosti v České republice. Analyzuje sociodemografické faktory, které ovlivňují rodičovské plány osob v reprodukčním věku narozených a dospívajících v dynamicky se měnící demokratické společnosti. Opírá se o česká data vycházející z rozsáhlého mezinárodního šetření Generations and Gender Survey. Analýza je zaměřena na rozdílné reprodukční plány mužů a žen v závislosti na různých faktorech a je zpracována metodami kontingenční tabulky a logistické regrese. Analýza dat ukázala, že existují rozdíly v reprodukčních plánech v závislosti na pohlaví, ekonomické situaci, vzdělání a hlavními motivátory bezdětnosti jsou absence vhodného partnera pro založení rodiny, finanční situace pro založení rodiny a věk. Ženy vykazují vyšší tendenci než muži plánovat život bez dětí.

Klíčová slova

bezdětnost, reprodukční plány, logistická regrese, Česká republika

Počet znaků (bez mezer): 87 736

Abstract

This bachelor's thesis provides an overview of reproductive plans, changes in the timing of motherhood and the situation of voluntary childlessness in the Czech Republic. It analyzes socio-demographic factors that influence reproductive plans of people in the reproductive age born and raised in a dynamically changing democratic society. It relies on Czech data from an extensive international survey, the Generations and Gender Survey. The analysis focuses on the differences in reproductive plans between men and women depending on various factors and utilizes contingency tables and logistic regression methods. The data analysis revealed differences in reproductive plans based on gender, economic situation, education, and identified the main motivators for childlessness as the absence of a suitable partner to start a family, financial circumstances for starting a family, and age. Women showed a higher tendency than men to plan a child-free life.

Keywords: childlessness, reproductive plans, logistic regression, Czech Republic

OBSAH

Přehled použitých zkratk	8
Seznam tabulek	9
Seznam obrázků	10
1 Úvod	11
2 Teoretická východiska	12
2.1 Bezdětnost	12
2.2 Vývoj konečné bezdětnosti v České republice	13
2.3 Změny v časování mateřství	14
2.4 Reprodukční plány.....	16
2.4.1 Plánované rodičovství.....	16
2.4.2 Reprodukční plány v české společnosti	16
2.4.3 Změny v reprodukčních plánech	17
2.5 Dobrovolná bezdětnost.....	18
2.5.1 Sociální faktory ovlivňující rozhodování o založení rodiny.....	20
2.6 Nedobrovolná bezdětnost	21
2.6.1 Neplodnost.....	21
2.6.2 Stigma neplodnosti	22
3 Výzkumné otázky	23
4 Data a metody	24
4.1 Zdroje dat.....	24
4.2 Metodika analýzy jedinců bez ohledu na aktuální počet dětí	25
4.2.1 Ideální počet dětí.....	25
4.2.2 Reprodukční plány.....	25
4.3 Metodika analýzy bezdětných jedinců.....	26
4.3.1 Reprodukční plány.....	26

4.3.2	Reprodukční plány biologicky bezdětných s adoptivními nebo nevlastními dětmi	27
4.3.3	Postoje k bezdětnosti nejbližšího okolí.....	28
4.3.4	Sociální faktory bezdětnosti	28
5	Výsledky.....	31
5.1	Rodičovské plány osob v reprodukčním věku.....	31
5.1.1	Ideální počet dětí.....	31
5.1.2	Reprodukční plány.....	35
5.2	Rodičovské plány bezdětných osob v reprodukčním věku.....	38
5.2.1	Reprodukční plány.....	38
5.2.2	Reprodukční plány biologicky bezdětných s adoptivními nebo nevlastními dětmi	45
5.2.3	Postoje k bezdětnosti nejbližšího okolí.....	46
5.2.4	Sociální faktory bezdětnosti	52
6	Diskuze.....	54
7	Závěr	57
	Seznam použité literatury.....	60

Přehled použitých zkratk

CVVM SOÚ AV ČR	Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav Akademie věd ČR
ČSÚ	Český statistický úřad
GGP	Generations and Gender Programme
GGs	Generations and Gender Survey
IVF	in vitro fertilizace
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NZIP	Národní zdravotnický informační portál
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
WHO	World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

Seznam tabulek

Tab. 1: Popis nezávisle proměnných v metodě kontingenční tabulky a chí-kvadrát testu.....	27
Tab. 2: Popis závisle proměnné z metody binární logistická regrese.....	29
Tab. 3: Popis nezávisle proměnných z metody binární logistická regrese.....	30
Tab. 4: Reprodukční plány mužů a žen ve věku 20–49 let podle rodičovského statusu, 2020–2022, %.....	36
Tab. 5: Reprodukční plány bezdětných jedinců ve věku 20–49 let podle pohlaví, 2020–2022, %.....	39
Tab. 6: Adoptované/nevlastní děti biologicky bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022.....	46
Tab. 7: Reprodukční plány biologicky bezdětných ve věku 20–49 let v závislosti na tom, zda mají adoptivní/nevlastní děti, ČR, 2020–2022, %.....	46
Tab. 8: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k partnerovu postoji k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %.....	50
Tab. 9: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji rodičů k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %.....	50
Tab. 10: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji přátel k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %.....	51
Tab. 11: Pearsonův chí-kvadrát test nezávislosti reprodukčních plánů bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji nejbližšího okolí k jejich bezdětnosti, 2020–2022.....	51
Tab. 12: Binární logistická regresní analýza, výsledný model.....	53

Seznam obrázků

Obr. 1: Ideální počet dětí osob starších 15 let, vybrané roky, %	32
Obr. 2: Ideální počet dětí podle pohlaví osob ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	33
Obr. 3: Ideální počet dětí mužů podle věku, 2020–2022, %	34
Obr. 4: Ideální počet dětí žen podle věku, 2020–2022, %	34
Obr. 5: Ideální počet dětí mužů a žen podle výše vzdělání, 2020–2022, %	35
Obr. 6: Reprodukční plány mužů podle věku a rodičovského statusu, 2020–2022, %	37
Obr. 7: Reprodukční plány žen podle věku a rodičovského statusu, 2020–2022, %	38
Obr. 8: Reprodukční plány bezdětných mužů a žen ve věku 20–49 let podle vzdělání, 2020–2022, %	39
Obr. 9: Vliv počtu sourozenců na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	40
Obr. 10: Vliv přítomnosti vhodného partnera na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	41
Obr. 11: Vliv vycházení s příjmy na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	42
Obr. 12: Vliv spokojenosti s bydlením na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	43
Obr. 13: Vliv finančního hlediska na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	44
Obr. 14: Vliv aktivity na trhu práce na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %	45
Obr. 15: Souhlas partnera k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %	47
Obr. 16: Souhlas rodičů k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %	48
Obr. 17: Souhlas přátel k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %	49

Kapitola 1

1 Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na bezdětnost v České republice a jejím konkrétním tématem je bezdětnost v socio-demografické perspektivě. Dobrovolná (plánovaná) bezdětnost, jako volba jednotlivce či páru nemít děti, je velice diskutovaným fenoménem dnešní moderní společnosti. Toto rozhodnutí často souvisí s odkladem plodnosti a může vést až k celoživotní nedobrovolné bezdětnosti. Ve srovnání s již existujícími studii zabývajícími se obdobným tématem přináší tato bakalářská práce unikátní pohled na téma bezdětnosti, jelikož se opírá o nová data rozsáhlého socio-demografického výzkumu GGP-Současná česká rodina. Tato data umožňují zaměřit se konkrétně na generaci lidí narozených a dospívajících v dynamicky se měnící demokratické společnosti, kteří zažili významné společenské a kulturní změny a dochází u nich k transformaci životních hodnot, jako je například snaha o dosažení rovnováhy mezi prací a osobním životem.

Cílem bakalářské práce je představení tématu bezdětnosti v České republice optikou současné mladé generace v reprodukčním věku ve světle nejnovějších dat a popsání sociodemografických faktorů, které ovlivňují reprodukční plány a přispívají ke zvyšující se míře konečné bezdětnosti. Součástí této práce je také snaha o postihnutí rozdílů mezi muži a ženami v jejich rozhodování o bezdětnosti a reprodukčních plánech.

Práce je zaměřená především na dobrovolnou bezdětnost a speciální důraz je kladen na sociální faktory, které ovlivňují rozhodování o založení rodiny. Teoretická část se zabývá bezdětností, změnami v časování mateřství a reprodukčními plány v české společnosti. Analytická část vychází z českých dat mezinárodního šetření Generations and Gender Survey sbíraných v období 2020–2022 a zaměřuje se v první části na otázku reprodukčních plánů a ideálního počtu dětí u současné mladé generace v reprodukčním věku, která se v období sbírání dat právě zaměřovala na plnění svých plánů v oblasti reprodukce. Další část je již věnována bezdětným respondentům, kde jsou analyzovány kromě ideálního počtu dětí a reprodukčních plánů bezdětných jedinců i postoje nejbližšího okolí bezdětných jedinců k jejich bezdětnosti, a nakonec jsou pomocí binární logistické regrese zkoumány sociální faktory plánované bezdětnosti.

Kapitola 2

2 Teoretická východiska

2.1 Bezdětnost

Bezdětnost definuje Hašková a kol. (2006) v širokém pojetí jako absenci rodičovství, nicméně stav bezdětnosti je mnohem složitější a pro jeho vymezení je potřeba i dalších pojmů. Autorky dále popisují bezdětnost dobrovolnou a nedobrovolnou. Dobrovolná bezdětnost je taková, která je vnímána jako volba. Ta se dále dělí na dočasnou a celoživotní (konečnou) (Hašková a kol. 2006). U žen, které zůstaly bezdětné i po dosažení konečné hranice svého reprodukčního období, se může hovořit o konečné bezdětnosti. Toto období je v demografii stanoveno od 15 do 49 let věku ženy (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Dočasná bezdětnost je spojena s odkladem prvního dítěte do pozdějšího věku, přičemž v průběhu odkládání rodičovství může docházet ke změně reprodukčních cílů jedince. Odklad zároveň zvyšuje riziko problematického otěhotnění (Slabá, Šťastná, Kocourková 2017) a následně může vést k nedobrovolné bezdětnosti. To je stav, kdy je sama bezdětnost jedincem vnímána jako problém a má různé příčiny. Těmi mohou být biologické (neplodnost, sterilita) nebo strukturální a kulturní faktory (absence partnera, homosexuální orientace s neposkytnutím možnosti umělé reprodukce nebo adopce) (Hašková a kol. 2006).

Letherby (2002) upozorňuje na problém s definicí bezdětnosti. Ženy, které se definují jako dobrovolně biologicky bezdětné, se i přesto mohou ocitnout v roli matky a naplňovat tak sociální rodičovství, se kterým se setkáváme nejen v případě adopcí nebo pěstounské péče, ale spolu s klesající stabilitou partnerských svazků stále častěji také v rámci rekonstruovaných rodin (Nešporová, Šťastná 2022). Monach (1993) poznamenává, že reprodukční záměry se mění a tudíž často neexistuje jasná hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností. Stejně tak nedobrovolně bezdětné v důsledku neplodnosti se mohou stát matkami pomocí asistované reprodukce nebo mohou pečovat o dítě jako nevlastní, adoptivní anebo pěstounská matka (Letherby 2002).

2.2 Vývoj konečné bezdětnosti v České republice

Bezdětnost není pouze jevem moderní doby, Sobotka (2006) uvádí, že vysoká konečná bezdětnost byla charakteristická již pro 2. polovinu 19. století. V tomto období se na území dnešní České republiky jednalo o bezdětnost spojenou s vysokým podílem celoživotně svobodných mužů i žen. Také se zvyšoval podíl bezdětných v manželství, který způsobil vysoký věk při vstupu do sňatku a rozšíření znalosti metod zabraňujících početí. (Sobotka 2006).

Studie ukazují, že se bezdětnost generací narozených koncem 19. a začátkem 20. století pohybovala na vyšších hodnotách než po zbytek 20. století (Šídlo, Šprocha, Šťastná 2015). Díky hospodářským podmínkám a válečným stavům v Evropě (1914–1945) byl podíl bezdětnosti vysoký u žen z kohort narozených do prvního desetiletí 20. století. Nejvyšší úroveň konečné bezdětnosti v Česku, která dosahovala přibližně až 14 %, byla zaznamenána u žen z generací 1893–1901 (Šídlo, Šprocha, Šťastná 2015). Tyto ženy dosahovaly svého reprodukčního období za 1. světové války, kdy porodnost dosahovala velmi nízkých hodnot a počty živě narozených se snížily na méně než polovinu z dob před 1. světovou válkou (ČSÚ 2020).

U generací narozených po roce 1910 byl očividný dlouhodobý trend nízké konečné bezdětnosti (Sobotka 2006). Poválečná generace 1919 byla nejméně plodná a byla u ní zaznamenána ve 20. století historicky maximální hodnota konečné plodnosti, která činila 2,22 živě narozených dětí na jednu ženu. I přes takto vysoké hodnoty konečné plodnosti, bezdětnost dosahovala celých 12 % (Rychtaříková 2004). Tato generace dosahovala svého reprodukčního období po 2. světové válce, kdy se z důvodu omezené možnosti vzdělávání, plné zaměstnanosti, zavedení propopulačních opatření, nízké dostupnosti antikoncepčních prostředků a také faktu, že rodičovství bylo ve společnosti bráno za takzvanou sociální normu, snížil průměrný věk matky při narození prvního dítěte v Česku na historicky nízkou úroveň, která se pohybovala na hodnotách 22–23 let věku (ČSÚ 2021). Konečná bezdětnost v dalších generacích žen pak postupně klesala.

U generací žen 1941–1959, jejichž reprodukční období bylo ukončeno v devadesátých letech, byly zaznamenány nejnižší hodnoty konečné bezdětnosti. Tyto hodnoty se pohybovaly okolo 5–6 %. Nicméně v dalších generacích došlo k výrazným změnám v charakteru a intenzitě plodnosti. Zvyšoval se průměrný věk matky při narození prvního dítěte, který byl zapříčiněn vyšší účastí žen na trhu práce a prodlužováním doby vzdělávání. Docházelo k odklonu od manželského života, zvyšoval se podíl nesezdaných osob a osob dlouhodobě bez partnera. Tyto, a mnoho dalších faktorů, měly za následek zvyšující se hodnoty konečné bezdětnosti u generací žen od konce šedesátých let 20. století (Šídlo, Šprocha, Šťastná 2015). Pohledy demografů na tuto transformaci se různí. Někteří autoři ji srovnávají se změnami, které začaly koncem 60. let v severní a západní Evropě a nazývají ji druhým demografickým přechodem. (Rabušic 2001, Fialová, Kučera 1997). Těmto změnám se věnuje například Van de Kaa (1997), který charakterizuje období změn v reprodukčním, rodinném a partnerském chování ve společnostech severní a západní Evropy čtyřmi hlavními trendy. Zaprvé, ze zlatého období manželství se stalo období nesezdaného soužití, dále docházelo k odklonu od názoru, že dítě je hlavním středobodem života páru a začal se prosazovat názor, že sám pár je důležitější než dítě.

Z antikoncepce se stal prostředek volby, kdy, a zda vůbec, dítě mít. Dříve byla antikoncepce brána pouze jako ochrana před nechtěným těhotenstvím. Posledním trendem je vývoj k rozmanitosti rodinných forem a domácností (van de Kaa 1997). Rychtaříková (1999) nahlíží na období společenské transformace v české společnosti v devadesátých letech 20. století jako na období velmi nejisté ekonomické situace, korupce, vysoké kriminality a nejistoty na vstup do manželství a rodičovství a navrhuje, aby bylo interpretováno jako reakce českého obyvatelstva na měnící se vnější podmínky, které však zůstaly odlišné od západní Evropy. Vstup do manželství a rodičovství páry odkládaly, ale neznamenalo to, že plánovaly celoživotní bezdětnost, jako se předpokládalo na západě. Odklad manželství a narození prvního dítěte byl především reakcí na nejistotu v zemi. Ženy narozené v sedmdesátých letech se tedy matkami staly, nicméně až v pozdějším věku, a to až po provedení dalších životních kroků, které se v důsledku společenských a ekonomických změn společnosti i životních drah jedinců staly prioritou před mateřstvím (Rychtaříková 1999).

V současnosti jsou hodnoty bezdětnosti v Česku v porovnání se západními státy na nízkých hodnotách. Z hlediska časového vývoje se ale úroveň bezdětnosti v porovnání s generacemi padesátých let zvyšuje. Podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 bylo 21 tis. bezdětných žen z generace 1962–1966, kterým v okamžiku sčítání bylo 45–49 let, což představuje 6,2 % z celkového počtu žen v této generaci (ČSÚ 2013). Při následujícím, a zároveň posledním sčítání 2021 se u stejně starých žen (tedy v generaci 1972–1976) zvýšil počet bezdětných žen na 37 tis. a úroveň bezdětnosti v této generaci žen dosahovala 8,7 % (ČSÚ 2023).

Prognózy ukazují na předpokládaný růst konečné bezdětnosti, který je zapříčiněn pozdější sňatečností a zvyšujícím se průměrným věkem matek při narození prvního dítěte v čase. Šídlo, Šprocha a Šťastná (2015) poukazují na problém odkladu prvního dítěte do pozdějšího věku a prodlužování období bezdětnosti. Autoři porovnávají generace 1966–1985 s referenční kohortou 1965 a za využití různých scénářů možného vývoje odkladu plodnosti a její pozdější realizace prezentují možný vývoj konečné bezdětnosti v generacích, které dosud neukončily své reprodukční období. Za nejvíce pravděpodobný je považován scénář projekce, vypovídající o postupném zvyšování konečné bezdětnosti, která by mohla dosáhnout až na hranici 20 % pro generace 1985 (Šídlo, Šprocha, Šťastná 2015).

2.3 Změny v časování mateřství

Pozdní sňatečnost úzce souvisí s odkladem rodičovství do pozdějšího věku. Sňatky v období od 2. světové války do devadesátých let 20. století byly časté a časné, přičemž v následujících letech se začal prodlužovat průměrný věk prvosňatečnosti a sňatky se až do současnosti charakterizují jako pozdní a málo frekventované. V roce 2003 poprvé převýšil počet prvních sňatků žen ve věkové skupině 25–29 let počet prvních sňatků žen ve věkové skupině 20–24 let (ČSÚ 2022a). Pozdější sňatečnost spolu se zvyšujícím se průměrným věkem při narození prvního dítěte výrazně ovlivňují především prodlužující se období bezdětnosti mladých žen a mužů, ale také úroveň konečné bezdětnosti v České republice.

Průměrný věk žen při narození prvního dítěte se po skončení druhé světové války až do osmdesátých let 20. století pohyboval okolo 22 let věku, v polovině devadesátých let je pozorovatelný nárůst na 24 let věku a současné hodnoty se blíží ke 30 (ČSÚ 2021). Šimečková (2017) označuje v současnosti věk 35 let za spodní hranici pozdního mateřství, nicméně dříve byla hranice nižší. „Při pohledu do historie tak například v sedmdesátých letech 20. století byla na českém území za matku staršího věku považována žena starší 30 let, což je však v době dnešní považováno za věk zcela běžný dokonce pro prvorodičky“ (Šimečková, 2017, s. 88).

Hlavním důvodem, proč se odkládání rodičovství stává stále větším trendem, je podle Gustafssona (2001) zvyšující se úroveň vzdělanosti žen. Ženy s vyšším vzděláním nastupují později na trh práce, což způsobuje odklad mateřství a plánování založení rodiny až ve věku, kdy se jejich šance na početí z biologického hlediska snižuje (Gustafsson 2001). Stejně tak uvádí Hašková (2009), že ženy dosahující vyššího vzdělání zůstávají častěji bezdětné i po dosažení kritického věku 30 let. „Při současném nastavení genderových rolí, trhu práce a dělby práce v rodině je tím, kdo rodičovstvím na trhu práce ztrácí, matka, nikoliv otec dětí. Proto ženy, které mohou ztratit při odchodu z pracovního trhu více (...) plánují i realizují rodiny menší“ (Hašková 2009, s. 87). Oppenheimer (1994) ale na druhou stranu ve vyšším vzdělání žen a jejich lepším postavení na trhu práce vidí výhodu pro celou domácnost. Žena totiž může případně kompenzovat nejistotu v příjmu jejího partnera. Tvrdí tedy, že při tomto pohledu by naopak nízké vzdělání a příjmy měly vést k nízkým reprodukčním plánům mužů i žen (Oppenheimer 1994).

Spousta budoucích rodičů nalézá v odkladu dítěte do pozdějšího věku výhody, nicméně většina studií zabývajících se tímto tématem poukazuje na možná rizika tohoto trendu. S rostoucím věkem u žen dochází k snižování schopnosti zplodit dítě. Khalaf (2013) uvádí, že k tomu dochází při překročení hranice 35 let věku. Broekmans (2007) zase uvádí, že se tento jev začíná objevovat už při dosažení kritického věku 31 let. Vedle snížené šance otěhotnět se zvyšuje i pravděpodobnost zdravotních komplikací jak u matky, tak i u dítěte. Khalaf (2013) upozorňuje, že je potřeba zvýšit povědomí o problematičnosti reprodukce žen související s věkem. Everywoman (2013) totiž poukazuje na nejdůležitější faktory přispívající k rozhodování žen o odkladu dítěte do pozdějšího věku. Může to být mylná představa o jejich reprodukčním systému a účinnosti technik asistované reprodukce. Otázka asistované reprodukce je dále podrobněji rozpracována v kapitole „Nedobrovolná bezdětnost“.

Nemožnost naplnění reprodukčních cílů a možné zdravotní komplikace matky i dítěte jsou ale rizika, která v hlavní řadě postihují pouze jedince. Je však důležité si uvědomit, že bezdětný životní styl může mít nepříznivé dopady i pro celou společnost. Ubývající počet narozených dětí má za následek demografické stárnutí populace a s tím jsou spojeny další ekonomické problémy země. Hašková a kol. (2006) se zamýšlejí nad otázkou, zda by do této problematiky měl zasáhnout stát anebo jsou-li reprodukční plány, ať jsou jakékoliv, svobodným rozhodnutím rodičů. Z textu, který se skládá z názorů pisatelů článků a reagujících čtenářů, vyplývá, že není pochyb o tom, že reprodukční plány jsou věcí hlavně rodičů. Nicméně někteří popisují, že by stát měl vydat určitá podpůrná opatření (Hašková a kol. 2006).

2.4 Reprodukční plány

2.4.1 Plánované rodičovství

Plánované rodičovství je definováno jako snaha páru otěhotnět a porodit v nevhodnější době. Přispívá k léčbě neplodnosti, dosažení ideálního počtu dětí, načasování těhotenství a používání antikoncepčních metod. Dělí se na pozitivní, kdy je cíl jedinců otěhotnět, a na negativní, při kterém je hlavním cílem neotěhotnět. V případě pozitivního plánovaného rodičovství se jedná například o metody umělého oplodnění a do negativních se řadí antikoncepce, sterilizace nebo umělé přerušování těhotenství (NZIP 2023).

V období do roku 1989 byla pozornost věnována hlavně vysoké úrovni umělé potratovosti, kdy nebyly ještě natolik rozšířeny moderní a spolehlivé metody antikoncepce a nediskutovalo se o psychických ani fyzických negativních dopadech tohoto zákroku. Po rozšíření dostupnosti spolehlivých metod antikoncepce a zavedení poplatku na umělé přerušování těhotenství se pak počty uměle přerušovaných těhotenství v roce 1993 výrazně snížily ze 107,4 tis. v roce 1989 na 69,4 tis. v roce 1993. Pokles pokračuje až do současnosti a v 2021 bylo provedeno 15,5 tis. umělých přerušování těhotenství (Fialová a kol. 2000, ÚZIS 2022).

V moderní době se již umělé přerušování těhotenství nepovažuje za hlavní prostředek kontroly plodnosti. Když si pár splní svůj požadovaný počet dětí, předpokládá se, že se bude snažit zabránit dalšímu nežádoucímu těhotenství prostředky moderní antikoncepce, přičemž nejčastěji se jedná o hormonální antikoncepci (Hašková 2004, Zamykalová 2003).

2.4.2 Reprodukční plány v české společnosti

Studie dokládají, že se ideální počet dětí v průběhu času v české společnosti příliš nemění (Barvíková a kol. 2019). Model dvoudětné rodiny se v české společnosti začal formovat po druhé světové válce a zároveň ho podpořil i zákon o umělém přerušování těhotenství, který vyšel v platnost v roce 1958 (Fialová a kol. 2000). Změna legislativy umělého přerušování těhotenství ani změny v demografickém chování v devadesátých letech neměly na reprodukční plány přílišný vliv. Ideál dvoudětné rodiny stále převažoval i přes rostoucí preferenci jednodětné rodiny mezi lety 1991 a 2011 (Beaujouan, Sobotka 2014). Jak lze doložit ze statistik Českého statistického úřadu, od roku 2011 do roku 2021 byl zaznamenán významný nárůst intenzity plodnosti v České republice z 1,43 na 1,83 dítěte na jednu ženu. Za nárůstem úrovně plodnosti mezi roky 2020 a 2021 z velké části stála rostoucí úroveň plodnosti druhého pořadí (Koukalová 2022), což potvrzuje silnou pozici dvoudětného modelu rodiny v reprodukčních plánech českých žen. Česká republika se tak zařadila mezi země s nejvyšší úrovní úhrnné plodnosti v Evropě (ČSÚ 2022b).

I přes zdánlivý úspěch je hodnota úhrnné plodnosti stále daleko od zajištění prosté reprodukce. Se zvyšujícím se počtem trvale neprovdaných a bezdětných žen již nestačí průměrný plánovaný počet dvou dětí. „Aby kromě rodičovského páru mohly být nahrazeny také osoby, které zůstaly mimo reprodukci, musely by vdané ženy mít v průměru nejméně 2,3 dítěte“ (Fialová a kol., 2000, s.88–89).

Analýza Pakosty (2006) poukázala na mírný nárůst ideálu jednodětné rodiny v roce provedení analýzy, preferovaný model rodiny byl ale stále dvoudětný. Autor dále uvádí, že ideál plánované bezdětnosti byl mezi respondenty minimální. Naopak velké procento zaujímal ti, kteří ve věku 28–34 let stále nebyli rozhodnutí, kolik by si přáli ve svém životě dětí.

Ideál dvou dětí převažuje i mezi bezdětnými, nicméně v menší míře než na úrovni běžné populace. Tento model dominuje jak u celého souboru bezdětných, kde jsou zahrnuti i ti, kteří plánují zůstat (ať už dobrovolně nebo nedobrovolně) bezdětnými celoživotně, tak i v souboru bezdětných, ze kterého jsou plánovaně celoživotně bezdětní vyřazeni (47 % resp. 57 %). V takovém souboru, kde se počítá pouze s těmi, kteří by si dítě v budoucnu přáli nebo jej neodmítají, je průměrný ideální počet dětí 1,99 (Hašková a kol. 2021).

Jak deklaruje Kyzlinková a Šťastná (2016), v reprodukčních plánech hraje velice významnou roli pohlaví. Muži častěji ve svém životě neplánují rodičovství než ženy. Pouze 57 % mužů ve věku 25–29 let v roce 2010 uvedlo, že děti plánuje. Zbýlých 43 % nechtělo nebo nevědělo, jestli se rodičem v budoucnu plánuje stát. Nerozhodnost mužů v této oblasti má na tento podíl velký vliv. Podle Životních a pracovních drah (2010) celých 27 % bezdětných mužů ve věkové skupině 25–29 let neví, jestli plánuje děti. Pravděpodobnost plánování otcovství výrazně ovlivňuje výše vzdělání, partnerská historie a vnímání hodnoty dítěte (Kyzlinková, Šťastná 2016).

2.4.3 Změny v reprodukčních plánech

V souvislosti s přehodnocováním svých reprodukčních plánů v průběhu života se reprodukční cíle rodičů zvyšují, pokud se jim nenarodí dítě nebo děti vysněného pohlaví (Kreyenfeld, Kuhnt, Trappe 2017). Třetí děti se tedy podle autorů rodí často v případě, že předchozí dvě děti jsou stejného pohlaví a pár si přeje mít ještě dítě opačného pohlaví (Fialová a kol. 2000). Nicméně obecně platí, že jedinci mají spíše méně dětí, než kolik by si ideálně přáli (Chromková Manea, Rabušic 2013). Představy o reprodukčních plánech se vyvíjejí v závislosti na okolnostech a životních drahách jedince. Může se jednat například o aktuální partnerskou, finanční či bytovou situaci anebo v plánování dítěte může hrát důležitou roli pohlaví a věk jedinců. S rostoucím věkem dochází ke snižování reprodukčních plánů. Autorky uvádějí, že důvodem tohoto jevu může být buď přizpůsobování reprodukčních plánů vlastnímu nebo partnerovu/partnerčinu zdravotnímu stavu či uvědomování si, jak náročná péče o děti dokáže být v propojení s vlastními fyzickými možnostmi (Kyzlinková 2013, Hašková, Pospíšilová 2020). Studie prokázala, že třetina populace ČR, jejichž reprodukční období skončilo mezi lety 2005 a 2019, měla dětí méně, než by pro sebe považovala za ideální (Chromková Manea, Rabušic 2013).

U žen je změna rodičovských plánů s ohledem na počet dětí častější než u mužů, ukazuje studie Haškové a kol. (2021). Se zvyšujícím se věkem se u žen snižuje šance na početí potomka a zároveň se zvyšuje pravděpodobnost zdravotních komplikací. Autoři ve své analýze došli k závěru, že dočasně bezdětných mužů, kteří tvrdí, že jejich plánovaný počet dětí se v čase nemění, je 51 %, zatímco u žen je tento podíl nižší (42 %). Odklon od původních rodičovských plánů je se zvyšujícím se věkem ale znatelný u obou pohlaví. Bezdětných mužů ve věkové skupině 30–34 let, kteří uvedli, že si pořád přejí stejný počet dětí, je 58 %, avšak ve věkové skupině 35–44 let dochází k poklesu na 45 %. Na druhou stranu u žen je pokles podílu mnohem

výraznější. Z 51 % ve věkové skupině 25–29 let tento podíl klesá na pouhých 29 % ve věkové skupině 35–44 let. „Společně s tím také dochází k přehodnocení původního záměru mít více dětí nebo mít děti, a to směrem k nižším počtu dětí nebo až k postoji nemít děti vůbec“ (Hašková a kol., 2021, s. 75). Muži se naopak do takové situace nedostávají a obdobné tendence by u nich podle autorů mohly sílit až ve vyšším věku. S tím také souvisí fakt, že muži méně často než ženy uvádějí, že děti mít nemohou. Zároveň podle studie 15 % bezdětných mužů ve věku 25–44 let uvedlo, že o založení rodiny zatím nepřemýšlelo. Tento podíl byl výrazně nižší u žen a dosahoval pouze 7 % (Hašková a kol. 2021).

2.5 Dobrovolná bezdětnost

Hašková a kol. (2006) ve své práci uvádějí, že hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností je v mnoha případech nejistá a velmi obtížně se definuje, jelikož reprodukční cíle a životní hodnoty se u jedinců v průběhu života mění. Dobrovolně bezdětné rozdělují na ty, kteří se rozhodli pro celoživotní bezdětnost, a na jedince dobrovolně odkládající rodičovství. Odklad prvního dítěte do pozdějšího věku pak taktéž může být dočasný anebo celoživotní. Naopak mezi nedobrovolně bezdětné jsou řazeni ti, kterým v početí brání biologické bariéry. Žijeme ale v moderní době, která umožňuje nové reprodukční technologie, a i tito lidé mohou uskutečnit snahu o rodičovství. Nedobrovolně bezdětným můžou v početí bránit i strukturální nebo kulturní bariéry (Hašková a kol. 2006).

Rozšiřující se možnosti životních voleb žen i mužů souvisí s teorií individualizace a kulturní změny (Hašková, Pospíšilová 2020). Dřívější norma rodičovství postupně slábne a stává se pouze jednou z možných voleb (van de Kaa 1996). Po roce 1989 je v české populaci pozorovatelný nárůst bezdětnosti, především právě té dobrovolné. Mnoho lidí se rozhoduje nezaložit rodinu a k naplnění svého života nepotřebují vlastní potomky. Hašková a kol. (2006) odůvodňují tento jev rostoucí důležitostí vzdělání a kariérního růstu, a především možností regulace porodnosti díky začínající vysoké dostupnosti široké škály kvalitní hormonální antikoncepce v devadesátých letech.

Jak ale tento trend vnímá společnost? Je důležité si uvědomit, že bezdětnost není jen rozhodnutím žen, ale může být také volbou mužů. Avšak Hašková a kol. (2006) ve své analýze zjistily, že společnost má v této problematice od obou pohlaví jiná očekávání. Od ženy je role matky očekávána a mateřství je bráno za hlavní poslání v životě ženy, mužská bezdětnost je na druhé straně více tolerována. Autorky shrnují nejrůznější studie a dochází k závěru, že ženská bezdětnost je v opozici oproti té mužské mnohem více viditelná a je také proto více sankcionována. Tvrdí, že bezdětné ženy jsou často označovány jako „ambiciózní kariéristky“ (Hašková a kol. 2006, s. 132). Výstižně také dodávají, že právě ženy jsou ty, které jsou ve statistikách hlavními jednotkami a jsou tak snáze monitorovatelné. K tomu se váže fakt, že muži mohou otcovství skrýt, ženy mateřství neskryjí. Podobně je tomu tak i u bezdětnosti. Ženy, na rozdíl od mužů bezdětnost neskryjí a jsou tak společností častěji odsuzovány pro bezdětnost. Bezdětnost u žen je vnímána jako nenormální nebo nepřírozená (Hašková a kol. 2006). Pakosta (2009) ale poukazuje na fakt, že prostřednictvím sociálních norem je vyvíjen sociální tlak na

potencionální rodiče bez ohledu na pohlaví. Astone (1997) tvrdí, že se lidé rozhodují na základě sociálního tlaku, kterému podléhají. Například nechtějí zklamat prarodiče, kteří touží po vnoučatech. Bezdětnost je společností vnímána různě. Někteří na ni pohlížejí negativně, obviňují páry, kteří se rozhodnou nestat se rodiči, z rychlého stárnutí populace a z hrozícího rozpadu systémů sociálního zabezpečení (Focus 2013). Jiní naopak v bezdětném životním stylu našli výhody. Gillespie (2003) například předpokládá, že se některé ženy vzdávají mateřství ve prospěch kariéry a lepší finanční situace. Tento fakt je spojen s proměnou postavení žen ve společnosti a výrazným rozšířením terciárního vzdělávání (MŠMT 2022). Nicméně tyto pohledy se v čase, v různých situacích nebo životních etapách proměňují (Foulcaut 1999). Hašková a Zamykalová (2006) uvádějí například rozdíl mezi dvěma prostředími. Na jedné straně je společnost tradičtější, v jejich případě společnost a prostředí malého českého města. Na straně druhé pak společnost ve velmi moderním prostředí, autorky uvádějí kosmopolitní Londýn. Na rozdíl od tradičních společností, kde je na mateřství nahlíženo jako na nepostradatelnou součást v životě každé ženy, v moderních společnostech je už bezdětnost normalizována (Hašková, Zamykalová 2006). Kdy, a jestli vůbec jedinec dítě plánuje, se v těchto společnostech stává individuálním rozhodnutím. (Pakosta 2009).

Bezdětnost může vyhovovat jedincům, pro které vlastnictví rodiny neznamena definici štěstí, nicméně Hamplová (2015) uvádí tzv. „recept na štěstí“, vycházející z řady zahraničních i českých výzkumů, které se zaměřují na kvalitu života. Pomocí dat se snaží přiblížit, kdo je v České republice šťastnější a kdo přílišnou spokojenost nevyjadřuje. Z dat plyne, že pro ženy je pořízení si alespoň jednoho dítěte jednou z hlavních přísad. Vedle toho je pro člověka bez ohledu na pohlaví důležitá práce, která mu umožní vydělávat dostatek peněz. Muži pak navíc k dosažení životního štěstí potřebují osobu, ať už partnera nebo kamaráda, které se mohou svěřit s osobními problémy (Hamplová 2015).

Na věc se dá ale dívat i z druhé strany, a to tak, že na bezdětnost budeme nahlížet jako na ztrátu nebo nenaplněnost. Hašková se Zamykalovou (2006) došly ve své analýze k závěru, že bezdětní často pociťují pocit prázdnoty, obavy ze samoty ve stáří nebo smutek z neproběhlých prožitků mateřství. Přestože tyto pocity převažují u žen, které zůstaly bezdětné nedobrovolně, objevují se i u těch, které si dobrovolnou bezdětnost zvolily samy (Hašková, Zamykalová 2006). Jedním z důvodů, proč tomu tak je, může být již zmiňovaná obtížně definovatelná hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností. Odklad rodičovství totiž úzce souvisí se změnami reprodukčních plánů v průběhu života. Studie uvádí, že se tyto změny výrazně liší s ohledem na pohlaví a u žen jsou mnohem výraznější než u mužů (Hašková a kol. 2021). Křížková a kol. (2020) tvrdí, že jedinec může během svého života a v různých společenských situacích formovat a transformovat svou identitu, což může zahrnovat i změny v rozhodnutí o tom, zda si přeje mít děti. Proto nemusí být bezdětnost trvalým stavem, ale spíše dynamickým procesem s potenciálními změnami v průběhu života (Křížková a kol. 2020). Pokud se ale dobrovolně bezdětná žena rozhodne pro změnu svého přesvědčení příliš pozdě, může dojít k již zmiňovanému problematickému početí a přechodu k nedobrovolné bezdětnosti. Hašková (2009) popisuje, že vnímání definitivnosti bezdětnosti v těchto případech přichází se zvyšujícím se věkem bezdětné/ho, většinou během čtyřicátého až padesátého roku života. V tento moment přestávají

bezdětní očekávat rodičovství a začínají se smiřovat s životem bez dětí. Tíží je myšlenky na stáří a osamělost, především u těch, kteří nemají ve svém životě partnera. Jak ale výstižně uvádí, bezdětný životní styl si mnozí zvolili a přinášel jim výzvy a příležitosti, je tedy scestné spojovat termín smiřování s lítostí nebo nenaplněností (Hašková 2009).

2.5.1 Sociální faktory ovlivňující rozhodování o založení rodiny

Rozhodnutí o založení rodiny záleží na různých faktorech. Jedním z důležitých faktorů je již zmiňované pohlaví. Poukazují na to například Kyzlinková a Šťastná (2016), které tvrdí, že celoživotně bezdětnými plánují zůstat častěji muži než ženy. Šamanová a Stěhulová (2011) tento fakt vysvětlují tím, že i přestože rodinný život patří mezi životní priority u obou pohlaví, muži řadí důležitost otcovství až za partnerství. Pro ženy naopak mateřství zůstává větší normou. Pakosta (2009) ve své analýze uvádí, že ženy častěji mluví o rodičovství jako o zdroji osobního psychologického uspokojení a pocitu životního štěstí. Muži tento názor sdílí pouze v případě splnění určitých podmínek. Mezi ty můžeme řadit sňatek, přítomnost vhodného partnera nebo již narozeného dítěte (Pakosta 2009).

Hašková (2009) ve své analýze uvádí 4 nejdůležitější faktory, které ovlivňují reprodukční plány mužů i žen. Jsou jimi: faktor situační, faktor ekonomický, faktor ideový a faktor touhy po dítěti.

Faktory, které se vážou spíše ke strukturálním vlivům, jsou faktor situační a ekonomický. Faktor situační, jak již název napovídá, představuje situaci, ve které se jedinec právě nachází. Může se jednat o situaci v partnerství, v zaměstnání anebo zdravotní situaci. Do ekonomického faktoru můžeme zařadit vliv bytové a ekonomické situace (Hašková 2009). Výchova dítěte je v dnešní době velice finančně náročná. Mezi bariéry touhy po dítěti proto Hašková (2009) řadí nejistotu na trhu práce, ekonomickou nebo bytovou nedostatečnost, špatný zdravotní stav nebo absenci vhodného partnera.

Tyto dva faktory nejvíce ovlivňují mladé lidi žijící ve větších městech, kteří mají vyšší dokončený stupeň vzdělání a vyšší osobní příjmy a kteří již rodiči jsou, ale mají malý počet dětí. Faktor situační je pak navíc důležitý i pro bezdětné a svobodné jedince.

Faktory, které se dají považovat spíše za hodnotové vlivy, jsou potom faktor ideový a faktor touhy po dítěti. Faktor ideový je spojován s hodnotami, které nepodporují rodinný život (Hašková 2009). I přes to, že společnost očekává, že ženy vzájemně spojí kariéru a mateřství, existují tací, kteří se těmto normám chtějí vzepřít a udržet si nezávislost a svobodu prostřednictvím dočasné nebo celoživotní bezdětnosti. Rabušic (2001) v této oblasti poukazuje na tzv. *opportunity cost*, což v překladu znamená náklady obětovaných příležitostí. Jedná se o ušlé příležitosti, které s sebou nese rodičovství, jako je například kariérní růst, trávení volného času a osobní rozvoj (Rabušic 2001). Této otázce se věnuje i Hašková (2009), která uvádí například vliv orientace na volnočasové aktivity, vliv okolí, ve kterém se odklad dítěte do pozdějšího věku považuje za společenskou normu a myšlenkové proudy, které vůbec nepodporují rodičovství. Někteří se totiž zamýšlejí, zdali je žádoucí rodit další děti, i přes to, že jich je tu tolik, kterým se nedostává potřebné pomoci a uvědomují si problémy spojované s přelidněním planety. Dalším filozofickým

důvodem je strach přivádět potomka do světa plného hrozeb. Jiní se zkrátka bojí zodpovědnosti, kterou výchova dítěte bezpochyby přináší. Tento faktor nejvíce ovlivňuje bezdětné a svobodné, kteří mají vyšší stupeň vzdělání a žijí v bohatších domácnostech (Hašková 2009).

Poslední faktor je spojen s vnitřní touhou po dítěti. Ten ovlivňuje především starší ženy nebo rodiče s vyšším počtem dětí, kteří bydlí v menších městech a mají nižší stupeň vzdělání a nižší osobní příjmy (Hašková 2009).

Rozdílnost větších měst a vesnic a jejich vliv na reprodukční plány vysvětluje i Hašková s Pospíšilovou (2020). Na rozdíl od maloměst a vesnic mají lidé ve větších městech a metropolitních rozsáhlejší možnosti uplatnění na trhu práce. Spolu s lepšími pracovními příležitostmi se zde projevuje větší tolerance bezdětnosti a také na reprodukční plány působí odlišné postoje obyvatel měst a vesnic. Autorky navíc vedle charakteru místa bydliště také uvádí vliv absence sourozenců na plánování bezdětnosti (Hašková, Pospíšilová 2020). Chromková Manea a Rabušic (2007) ovšem prokázali, že ženy, které vyrůstali bez sourozence ve větších městech s větší pravděpodobností budou ve svém životě plánovat jedináčka.

2.6 Nedobrovolná bezdětnost

Z předchozí kapitoly vyplývá, že se navyšuje podíl celoživotně dobrovolně bezdětných, přičemž bezdětnost může mít celou řadu důvodů. V určité etapě života, ať už kvůli věku nebo jiným životním okolnostem (pohlavní a jiné nemoci, vrozené vady, užívání určité antikoncepce) (Dunkel-Schetter, Stanton 1991, Fait a kol. 2011) může nastat situace, kdy se páru nedaří přirozeně otěhotnět (Hašková a kol. 2021). Nedobrovolná bezdětnost může mít biologické nebo kulturně-strukturální důvody. Mezi biologické důvody se řadí například neplodnost a má s ní problém přibližně 15 % párů, přičemž odborníci předpokládají do budoucna nárůst této hodnoty. (Slepičková, Fučík 2009). Do kulturně-strukturálních důvodů patří absence partnera nebo homosexuální orientace (Hašková a kol. 2006).

2.6.1 Neplodnost

Neplodnost a nedobrovolná bezdětnost jsou těžko definovatelné pojmy, které se nedají vzájemně zaměnit. Termínem neplodnost, který má své kořeny v medicíně a je podle Světové zdravotnické organizace (1997) prohlášen za nemoc, se podle Slepičkové (2006) rozumí „neschopnost počít dítě během jednoho roku nechráněného pohlavního styku s normální frekvencí“ (Slepičková, 2006, s. 939). Letherby (2002) ji zase definuje jako období, ve kterém pár prodělává terapii (Letherby 2002). Nedobrovolná bezdětnost v sobě ve většině případů ukrývá i sociální problémy, které mohou, ale i nemusí být řešeny lékařskými technikami (Slepičková 2006). Letherby (2002) definici pojmu rozvádí a tvrdí, že nedobrovolná bezdětnost je stav v životě jedinců, ve kterém se vzdali terapie anebo byla neúspěšná a pár se snaží naučit žít bez svých potomků.

Slepičková (2006) poukazuje na nárůst těch, kteří děti mít nemohou a z důvodu veliké touhy po dítěti požadují pomoc od specializovaných lékařů. Klinika poskytující asistovanou reprodukci uvádí, že u párů, které zahájily léčbu některou z metod asistované reprodukce je ve 40 % případů

identifikován zdravotní problém na straně ženy. Podobného poměru dosahují i problémy s početím u mužů. Ve zbylých 20 % případech se mluví o kombinaci faktorů u obou partnerů (IVF Cube 2017). V případě, že bezdětní jedinci touží po dítěti, mohou si zvolit z několika možností, jak docílit biologického nebo nebiologického rodičovství. Jednou z možných cest je adopce či pěstounská péče, nejčastěji se ale rozhodují pro umělé oplodnění neboli asistovanou reprodukci (Hašková a kol. 2021). Metody asistované reprodukce se vymezují podle definice Světové zdravotnické organizace (WHO) jako „Všechny procesy nebo léčebné postupy, které in vitro pracují s lidskými oocyty a spermii nebo embryi s cílem dosáhnout těhotenství...“ (ÚZIS, 2020, s. 8). Děti narozených díky asistované reprodukci podle odhadů přibývá. V roce 2012 se dětí pomocí této metody narodilo okolo 3 %, v roce 2020 to bylo 3,8 % (Burcin, Kocourková, Šťastná 2023).

Při vhodné a včasné léčbě dokáže moderní medicína pomoci až 90 % párů (IVF Cube 2017). Ovšem i tato metoda má svá úskalí a její úspěšnost je omezena. Jak již bylo uvedeno, s rostoucím věkem klesá šance na přirozenou reprodukci, výsledky studií ale prokazují, že se zvyšujícím se věkem jednoznačně klesá i šance na úspěch umělého oplodnění. V roce 2014 bylo ve věkové skupině do 34 let zaznamenáno 21 % IVF cyklů („in vitro fertilizace, tedy cyklů s cílem léčit neplodnost, respektive cyklů, kde bylo provedeno mimotělní oplození s vlastními oocyty“) (Hašková a kol., 2021, s. 20), které byly ukončeny porodem. Ve věkové skupině 35–39 let jich bylo 14 % a ve věkové skupině 40 a více let jich bylo pouhých 5 % (Barvíková a kol. 2019). Asistovaná reprodukce je navíc nákladná po finančních, časových, psychických i emočních stránkách (Slepičková 2006).

2.6.2 Stigma neplodnosti

Některé studie uvádějí, že jsou v důsledku neplodnosti častěji stigmatizováni muži než ženy z důvodu spojitosti schopnosti zplodit dítě s mužností. Stigma připisované mužům se týká sexuální neschopnosti (Konečná 2003). Na druhou stranu jiní vysvětlují, že mateřství je silně spjato s identitou ženy a je pro ně mnohem důležitější v životě než otcovství pro muže (Abbey, Andrews, Halman 1991). Obsah stigmatu u žen se týká jejich psychické nevyrovnanosti (Konečná 2003). Stigmatizujícím prvkem jsou i metody asistované reprodukce. Jedinci, kteří s těmito technikami mají zkušenosti, se k nim veřejně neradi přiznávají (Konečná 2003). Společnost totiž na děti, které byly na svět přivedeny pomocí umělého oplodnění, reaguje nedůvěřivě, někdy jsou reakce až ponižující, tvrdí Řežábek (1999).

Kapitola 3

3 Výzkumné otázky

Na základě literární rešerše, výsledků předchozích studií zabývajících se tématem bezdětnosti a výzkumných cílů, které byly stanoveny v úvodní kapitole práce, byly formulovány následující výzkumné otázky, které představují základní pilíře studie. Otázky jsou rozdělené do dvou částí dle toho, ke které cílové populaci se vztahují. První část otázek se zaměřuje na jedince bez ohledu na jejich aktuální počet dětí a zkoumá deklarovaný ideální počet dětí a reprodukční plány. Druhá část otázek se zaměřuje na bezdětné jedince a kromě ideálního počtu dětí a reprodukčních plánů zkoumá i postoje nejbližšího okolí bezdětných k plánování dítěte a vliv sociálních faktorů v plánování bezdětnosti. Výzkumné otázky jsou formulovány takto:

A. jedinci bez ohledu na aktuální počet dětí:

1. Jak se vyvíjel názor populace Česka starší 15 let na ideální počet dětí v průběhu let 2004–2020?
2. Jak se liší deklarovaný ideální počet dětí v závislosti na věku, pohlaví a stupni vzdělání?
3. Jak se liší reprodukční plány mužů a žen v závislosti na věku a rodičovském statusu?

B. bezdětní jedinci:

4. Jak se liší reprodukční plány bezdětných jedinců v závislosti na jejich pohlaví a úrovni vzdělání?
5. Jaké jsou reprodukční plány biologicky bezdětných jedinců, kteří jsou již adoptivními rodiči nebo mají nevlastní děti?
6. Jaké jsou postoje nejbližšího okolí bezdětných jedinců k plánování dítěte v závislosti na věku a pohlaví a jak to ovlivňuje jejich reprodukční plány?
7. Které faktory nejvíce podmiňují plánování bezdětnosti s ohledem na pohlaví?

Kapitola 4

4 Data a metody

4.1 Zdroje dat

Hlavním zdrojem dat pro analýzu a zpracování výzkumných otázek bylo výběrové šetření Generations and Gender Survey, který je součástí mezinárodního programu Generations and Gender Programme (GGP). Data využitá pro tuto analýzu byla zvolena z důvodu jejich aktuálnosti, jelikož datový soubor s názvem „Generations and Gender Survey 2020 Czechia Wave 1“ byl publikován 30. 3. 2023. Data byla v České republice sbírána od října 2020 do července 2022 pomocí počítačového dotazníku zaslaného přes internet a pomocí osobního rozhovoru, ve kterém byly odpovědi zaznamenávány tazatelem do počítače. Výzkum v České republice nesl název GGP-Současná česká rodina a byl zaměřen na obyvatelstvo ve věku 18–69 let. Respondenti byli vybíráni vícestupňovým pravděpodobnostním výběrem, výsledný datový soubor tvoří 5 583 respondentů a 1 942 proměnných (Generations and Gender Programme 2023). Nicméně reprezentativita výběrového vzorku byla narušena nadhodnocenými počty žen a respondentů s vysokoškolským vzděláním. Toto omezení bylo vyřešeno použitím postratifikačních vah, které jsou součástí souboru a jsou konstruovány metodologickým týmem centrály GGP.

Dalším zdrojem dat, který byl použit pro analýzu vývoje deklarovaného ideálního počtu dětí, byl výzkum s názvem Naše společnost z roku 2004, 2006, 2007, 2009, 2016 a 2020, který je distribuován Českým sociálněvědním datovým archivem a je umístěn v Sociologickém ústavu, Akademie věd ČR. Data byla převzata z tiskové zprávy „Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020“ (Čadová 2020). Výzkum byl tradičně prováděn tazateli pomocí osobního rozhovoru a byly dotazovány osoby reprezentující obyvatelstvo ČR starší 15 let. Data v roce 2020 byla postratifikačně vážena, v předchozích letech váhy nebyly použity (ČSDA 2020).

4.2 Metodika analýzy jedinců bez ohledu na aktuální počet dětí

4.2.1 Ideální počet dětí

Vývoj ideálního počtu dětí ve vybraných letech byl analyzován z výzkumu Naše společnost z daných let (CVVM SOÚ AV ČR). Předmětem sekundární analýzy z dat tiskové zprávy CVVM SOÚ AV ČR byla proměnná *Ideální počet dětí v rodině* a byl sestrojen podíl ideálního počtu dětí pro rok 2004, 2006, 2007, 2009, 2016 a 2020. Výzkum byl ve všech letech zaměřován na obyvatelstvo ČR starší 15 let.

Názor jedinců na ideální počet dětí v závislosti na sociodemografických charakteristikách byl již analyzován z datového souboru GGP-Současná česká rodina a z důvodu zájmu zjištění rozdílů mezi pohlavími analyzován zvláště pro muže a ženy. Otázka ohledně ideálního počtu byla filtrována a odpovídali na ni všechny ženy mladší 50 let, nebo respondenti, kteří měli partnerku mladší 50 let. Zájem analýzy byl soustředěn na jedince v reprodukčním období. Zároveň do analýzy vstupovali respondenti od 20 let, jelikož dotazník byl cílen na respondenty od 18 let věku a ve věkové skupině -19 bylo malé množství případů mužů, což by mohlo ovlivnit výsledky analýzy.

Metodou kontingenční tabulky a Pearsonova chí-kvadrát testu nezávislosti pro kategorická data byla analyzována proměnná *ideální počet dětí* která nabývala hodnot: (0 = žádné dítě, 1 = jedno dítě, 2 = dvě děti, 3 = tři děti, 4 = čtyři a více dětí) a nezávislá proměnná byla zvolena proměnná *Pohlaví*, která nabývala hodnot: (1 = muž, 2 = žena). Do analýzy vstoupilo 1657 případů u mužů a 1782 případů u žen.

Následně byl pomocí kontingenční tabulky a Pearsonova chí-kvadrát testu nezávislosti analyzován ideální počet dětí v závislosti na věku a pohlaví. Proměnná *věk* byla rozdělena do kategorií podle věkových skupin: (20–24, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44, 45–49). Celkový počet ve věkové skupině 20–24 dosahoval 81 případů u mužů a 229 případů u žen, skupina 25–29 čítala 151 případů mužů a 201 případů žen, ve věku 30–34 bylo 193 případů mužů a 270 případů žen, ve skupině 35–39 činil počet případů u mužů 227 a u žen 300, ve skupině 40–44 byl počet případů u mužů 244 a u žen 307, v nejstarší věkové skupině 45–49 bylo 265 případů u mužů a 337 případů u žen.

Metodou kontingenční tabulky a Pearsonova chí-kvadrát testu nezávislosti byl zjištěn ideální počet dětí v závislosti na vzdělání. Proměnná *vzdělání* obsahovala 3 kategorie: (1 = ZŠ a SŠ bez maturity, 2 = SŠ s maturitou, 3 = VOŠ a VŠ). Celkový počet případů mužů v kategorii ZŠ a SŠ bez maturity byl 90 a u žen 128, v kategorii SŠ s maturitou byl počet případů u mužů 659 a u žen 1111 a u kategorie VOŠ a VŠ bylo analyzováno 412 případů u mužů a 398 případů u žen.

4.2.2 Reprodukční plány

Reprodukční plány respondentů se opět soustředily na rozdílnost reprodukčních plánů podle pohlaví, a proto byla analýza provedena odděleně pro muže a ženy. Výsledky vycházely z otázek z dotazníku, které se týkaly počtu biologických dětí a reprodukčních plánů v nejbližších třech letech a po uplynutí této doby. Analýza byla provedena pomocí kontingenčních tabulek

a vstupovali do ní všichni respondenti, kterým bylo v době vyplňování dotazníku od 20 do 49 let věku, ovšem s rozdílem u mužů, kteří odpovídali pouze v případě, že měli partnerku, která zároveň byla mladší 50 let. Tato skutečnost by mohla způsobovat určité nekonzistence s předešlými studiemi a bylo třeba ji při analýze dat zohlednit. Věková skupina byla zvolena opět na základě zájmu testovat jedince v reprodukčním období, nicméně dotazování byli respondenti až od 18. roku věku a aby byla vždy zachována stejně velká věková skupina, byl za počáteční věk analýzy zvolen věk 20 let. Celkový počet u žen činil 1782 případů a u mužů 1657 případů.

Vytvořením proměnné s kombinací rodičovského statusu a reprodukčních plánů předcházelo vytvoření proměnné *reprodukční plány*, která obsahovala 3 kategorie: (1 = plánuje děti; 2 = neplánuje děti; 3 = neví, jestli plánuje děti). Do kategorie s hodnotou 1 byli zahrnuti respondenti, kteří uvedli, že děti pravděpodobně nebo určitě plánují, a to buďto v nejbližších 3 letech, nebo i později, anebo právě dítě čekají. Do kategorie s hodnotou 2 byli přiřazeni respondenti, kteří neplánují děti v nejbližších 3 letech a zároveň je neplánují ani po uplynutí této doby. Kategorie s hodnotou 3 obsahovala respondenty, kteří nevěděli, zda zamýšlí děti ani v jedné z otázek. Stejně tak tam byli zahrnuti ti, kteří si nebyli jisti, zda zamýšlí dítě v nejbližších 3 letech, ale pravděpodobně nebo určitě nezamýšlí mít dítě později.

Proměnná *reprodukční plány podle rodičovského statusu* obsahovala 6 kategorií: (1 = rodičem je a plánuje další děti; 2 = rodičem je a neví, jestli plánuje další děti; 3 = rodičem je a další děti neplánuje; 4 = rodičem není, ale plánuje děti; 5 = rodičem není a neví, jestli plánuje děti; 6 = rodičem není a děti neplánuje). Kategorie vznikly propojením informací o reprodukčních plánech se skutečností, zda respondenti mají, anebo nemají biologické děti. Reprodukční plány podle rodičovského statusu byly analyzovány v závislosti na věku a pohlaví. Proměnná *věk* byla rozdělena do věkových skupin: (20–24, 25–29, 30–34, 35–39, 40–44, 45–49). Celkový počet případů ve věkové skupině 20–24 let činil u mužů 83 a u žen 241 případů, ve skupině 25–29 obsahoval u mužů 157 a u žen 214, ve věku 30–34 let činil 198 u mužů a 297 u žen, ve skupině 35–39 čítal počet u mužů 237 a u žen 316, věková skupina 40–44 let obsahovala 257 u mužů a u žen 329 a v nejstarší věkové skupině 45–49 bylo 288 případů u mužů a 366 případů u žen.

4.3 Metodika analýzy bezdětných jedinců

4.3.1 Reprodukční plány

Do analýzy reprodukčních plánů bezdětných jedinců vstupovali všichni muži a ženy mezi 20 a 49 lety, avšak muži do analýzy vstupovali pouze v případě, že měli partnerku, která se zároveň řadila do této věkové kategorie. Ženy vstupovaly do analýzy bez ohledu na existenci nebo věk partnera. Za pomoci kontingenční tabulky byly zjištěny reprodukční plány bezdětných v závislosti na pohlaví a vzdělání. Proměnná *reprodukční plány bezdětných* obsahovala kategorie: (1 = neplánuje nebo neví, jestli plánuje děti; 2 = plánuje děti). Za nezávisle proměnné byly zvoleny proměnné *vzdělání*, *počet sourozenců*, *spokojenost s bydlením*, *vycházení s příjmy*, *aktivita na trhu práce* a následující dva výroky: *výrok 1*: „Myslím si, že v příštích třech letech budu mít vhodného partnera/partnerku, se kterým/kterou bych mohl/a mít dítě“, nicméně na tento výrok odpovídali pouze muži s partnerkou mladší 50 let a naopak ženy odpovídaly i v případě, že byly singl

a výrok 2: „Myslím si, že v příštích třech letech si z finančního hlediska budu moci dovolit mít dítě“ (Tab. 1)

Tab. 1: Popis nezávisle proměnných v metodě kontingenční tabulky a chí-kvadrát testu

Nezávislá proměnná	Kategorie	Četnost celkem	Četnost muži	Četnost ženy
výrok 1 – vhodný partner	ano	631	265	366
	ani ano, ani ne	229	50	179
	ne	97	20	77
spokojenost s bydlením	nespokojen	67	27	41
	ani spokojen, ani nespokojen	72	20	52
	spokojen	867	304	563
vzdělání	ZŠ a SŠ bez maturity	123	43	81
	SŠ s maturitou	633	195	439
	VOŠ a VŠ	250	111	139
aktivita na trhu práce	výdělečně činný	744	289	456
	bez výdělečné činnosti, ale hledající práci	59	18	40
	bez výdělečné činnosti a nehledající práci	134	28	106
vycházení s příjmy domácnosti	obtížně	70	15	54
	průměrně	518	168	350
	snadno	362	151	212
výrok 2 – finanční hledisko	ano	572	227	345
	ani ano, ani ne	161	48	114
	ne	240	69	171
počet sourozenců	bez sourozenců	90	32	57
	1 sourozenec	515	185	332
	2 a více sourozenců	369	117	252

Pozn.: Otázka na výroky v dotazníku zněla: Další výroky se týkají podmínek k tomu, aby lidé měli (další) dítě. Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

4.3.2 Reprodukční plány biologicky bezdětných s adoptivními nebo nevlastními dětmi

Dále byly zjišťovány reprodukční plány biologicky bezdětných respondentů v závislosti na skutečnosti, zda jsou již adoptivními nebo nevlastními rodiči. Analýza byla vyhotovena metodou kontingenční tabulky a Pearsonova chí-kvadrát testu nezávislosti dohromady pro muže a ženy a vstupovali do ní respondenti, kteří uvedli, že nemají biologické děti. Celkem do analýzy vstoupilo 80 případů s adoptivními/nevlastními dětmi a 836 případů bez adoptivních/nevlastních dětí. Proměnná reprodukčních plánů obsahovala 3 kategorie: (1 = plánuje děti; 2 = neplánuje děti; 3 = neví, jestli plánuje děti).

4.3.3 Postoje k bezdětnosti nejbližšího okolí

Analýza postojů k bezdětnosti byla zkonstruována odděleně podle pohlaví a věku. Vstupovali do ní ti respondenti, kteří v době dotazování neměli biologické děti a patřili do věkových skupin 25–34 let a 40–49 let. Věková skupina 25–34 let byla zvolena proto, že lidé v České republice se nejčastěji uchylují k rozhodnutí mít své první dítě právě v této věkové kategorii. Porovnávána byla s kategorií 40–49 let, jelikož lidé v tomto věku již mají vyšší pravděpodobnost na to, zůstat celoživotně bezdětní. Zájem byl soustředěn na rozdílnost v pocíťování sociálního tlaku okolí mezi těmito skupinami.

Jako nejbližší okolí byli definováni rodiče, partner a přátelé. Respondentům byly položeny zvlášť 3 otázky na to, zda si jejich partner/rodiče/většina přátel myslí, že by měli mít dítě a odpověď byla možná na 5 bodové škále. Z důvodu nízkých počtů na okrajích škály byly vytvořeny 3 kategorie: (1 = nesouhlasí, 2 = ani nesouhlasí, ani souhlasí, 3 = souhlasí). Analýza byla provedena pomocí kontingenční tabulky a chí-kvadrát testu nezávislosti, kde za závislou proměnnou byl považován *postoj* a za nezávisle proměnnou *věk* a *pohlaví*. Otázka na postoj partnera obsahovala ve věkové skupině 25–34 let 145 případů u mužů a 138 případů u žen, ve věkové skupině 40–49 let obsahovala 45 případů u mužů a 31 případů u žen. Postoj rodičů zahrnoval ve věkové skupině 25–34 let 146 případů u mužů a 197 případů u žen, ve věkové skupině 40–49 let obsahoval 44 případů u mužů a 64 případů u žen a postoj přátel ve skupině 25–34 let činil 148 případů u mužů a 206 případů u žen a ve skupině 40–49 let 48 u mužů a 68 u žen.

4.3.4 Sociální faktory bezdětnosti

Dále byl metodou binární logistické regrese sestaven model vlivu různých socio-demografických faktorů na reprodukčních plánech bezdětných jedinců v reprodukčním věku. Binární logistická regresní analýza je statistická metoda, pomocí které je možné sestavit model popisující vztah mezi závislou proměnnou a jednou či více nezávislými proměnnými odhadem pravděpodobnosti, že jev patří do jedné z kategorií závisle proměnné, která je binární a nabývá hodnoty 1, pokud událost nastala a 0, pokud událost nenastala.

Do analýzy vstupovali bezdětní muži mezi 20 a 49 lety, kteří měli partnerku a zároveň byla mladší 50 let. Ženy byly do analýzy zahrnuty všechny, které patřily do věkové skupiny 20–49 let bez ohledu na věk nebo existenci partnera. Pro tuto analýzu byly vypnuty postratifikační váhy.

Za závisle proměnnou byla pro účely analýzy vytvořena z původních proměnných, ve kterých respondenti odpovídali na otázky ohledně reprodukčních plánů a rodičovského statusu, nová binární proměnná *plány mít děti*, která nabývala hodnot: 0 = neplánuje mít děti, 1 = plánuje mít děti (Tab. 2). Kategorie *plánuje mít děti* zahrnovala respondenty, kteří uvedli, že určitě nebo pravděpodobně mají v úmyslu mít dítě v nejbližších třech letech nebo později, anebo momentálně dítě čekají. Do kategorie *neplánuje mít děti* spadali ti respondenti, kteří uvedli, že nemají v úmyslu mít dítě ani v nejbližších třech letech a ani později. Část respondentů si nebyla svým rozhodnutím ohledně reprodukčních plánů v nejbližších třech letech ani později jistá. Do analýzy tato skupina respondentů nebyla zahrnuta, jelikož byla zaměřena pouze na respondenty, kteří měli konkrétní názor.

Nezávisle proměnných bylo zvoleno 7: *vzdělání, spokojenost s bydlením, aktivita na trhu práce, vycházení s příjmy domácnosti, počet sourozenců, věk* a dva následující výroky: *výrok 1: „Myslím si, že v příštích třech letech budu mít vhodného partnera/partnerku, se kterým/kterou bych mohl/a mít dítě“, výrok 2: „Myslím si, že v příštích třech letech si z finančního hlediska budu moci dovolit mít dítě“*. Logistická regrese byla provedena odděleně pro muže a ženy (Tab. 3). Tyto proměnné byly zvoleny na základě předchozích studií, které potvrzovaly určitou závislost mezi těmito proměnnými.

Tab. 2: Popis závisle proměnné z metody binární logistická regrese

Závislá proměnná	Kategorie	Četnost celkem	Četnost muži	Četnost ženy
plány mít děti	neplánuje mít děti	182	48	134
	plánuje mít děti	652	253	399

Zdroj: GGP-Současná česká rodina, vlastní výpočty

Tab. 3: Popis nezávisle proměnných z metody binární logistické regrese

Nezávislá proměnná	Kategorie	Četnost celkem	Četnost muži	Četnost ženy	Referenční skupina
výrok 1 – vhodný partner	ano	576	216	360	1
	ani ano, ani ne	168	34	134	'
	ne	75	16	59	'
spokojenost s bydlením	nespokojen	58	23	35	'
	ani spokojen, ani nespokojen	64	16	48	'
	spokojen	730	235	495	1
vzdělání	ZŠ a SŠ bez maturity	124	55	69	'
	SŠ s maturitou	348	115	233	'
	VOŠ a VŠ	380	102	278	1
aktivita na trhu práce	výdělečně činný	651	221	430	1
	bez výdělečné činnosti, ale hledající práci	45	15	30	'
	bez výdělečné činnosti a nehledající práci	102	23	79	'
vycházení s příjmy domácnosti	obtížně	61	15	46	'
	průměrně	432	134	298	'
	snadno	312	112	200	1
výrok 2 – finanční hledisko	ano	511	183	328	1
	ani ano, ani ne	140	39	101	'
	ne	183	51	132	'
počet sourozenců	bez sourozenců	76	27	49	'
	1 sourozenec	442	145	297	'
	2 a více sourozenců	307	91	216	1
věk	20–24 let	200	58	142	1
	25–29 let	211	74	137	'
	30–34 let	158	52	106	'
	35–39 let	101	31	70	'
	40–44 let	79	30	49	'
	45–49 let	49	16	33	'

Pozn.: Otázka na výroky v dotazníku zněla: Další výroky se týkají podmínek k tomu, aby lidé měli (další) dítě. Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny?

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

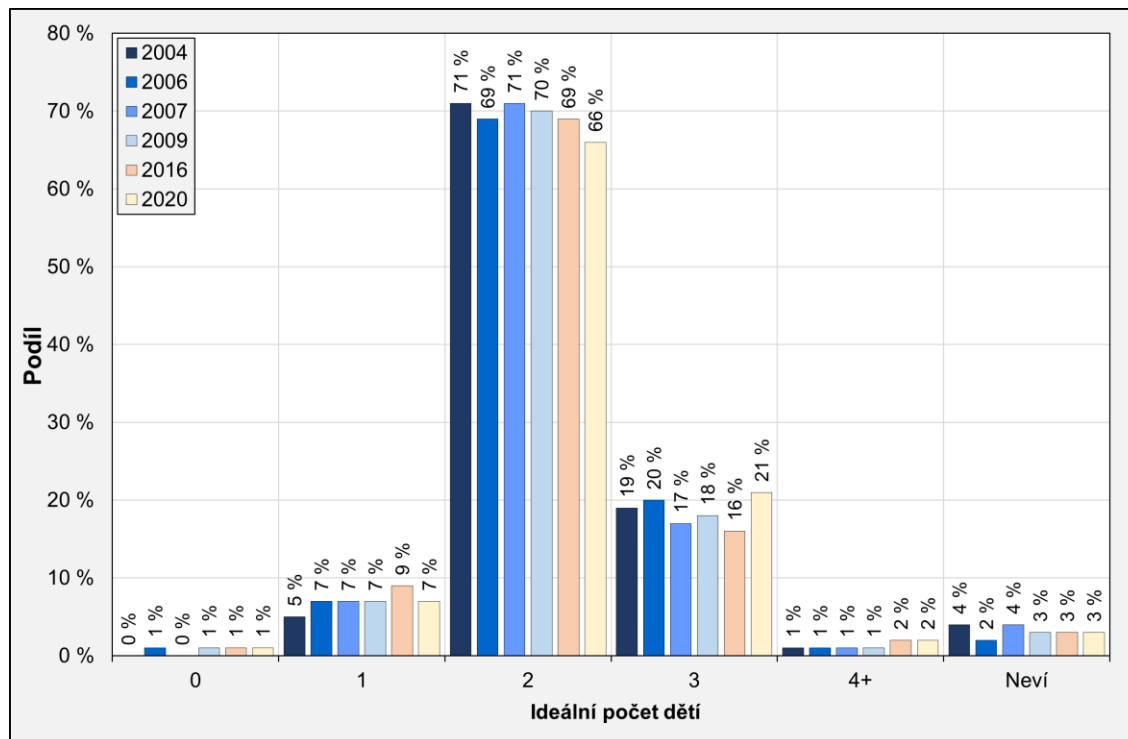
Kapitola 5

5 Výsledky

5.1 Rodičovské plány osob v reprodukčním věku

5.1.1 Ideální počet dětí

Analýza prokázala, že celkový ideální počet dětí se v průběhu let od 2004 do 2020 příliš nezměnil. Nicméně byly zjištěny jisté odlišnosti mezi vybranými roky. Graf (Obr. 1) ilustruje vývoj ideálního počtu dětí deklarovaného českou populací starší 15 let ve vybraných letech v období 2004-2020. Podíl lidí, kteří považují za ideální mít jedno dítě, je dlouhodobě ve vybraných letech stabilní okolo 7 %. V roce 2020, stejně jako v ostatních vybraných letech, byla velká většina těch, kteří považovali za ideální dvoudětný model. Nicméně od roku 2004 do roku 2020 podíl lehce poklesl ze 71 % na 66 %. Naopak mírně zesílil ideál rodiny s vyšším počtem dětí než dvě, který preferovalo 20 % českých občanů v roce 2004. V roce 2006 jej považovalo za ideální 21 %, v roce 2007 podíl lehce poklesl na 18 %, v roce 2009 narostl na 19 % a do roku 2016 opět klesl na původních 18 %. V roce 2020 ideál rodiny s počtem dětí vyšším, než dvě převažoval u celých 23 % českého obyvatelstva staršího 15 let věku. I přes zvyšující se podíl konečné bezdětnosti, který byl podrobněji popisován v teoretické části v kapitole 2.2 Vývoj konečné bezdětnosti v České republice, lze z výsledků CVVM SOÚ AV ČR usoudit, že podíl osob, kteří si myslí, že ideální je nemít v rodině žádné dítě je stále na velmi nízkých hodnotách. V roce 2004 a 2007 označilo za ideální nemít žádné dítě méně než 1 % dotázaných, oproti tomu poslední 3 roky, které byly analyzovány, podíl dosahoval již 1 %. Zbylá část respondentů na ideální počet dětí neměla názor (CVVM SOÚ AV ČR 2020).

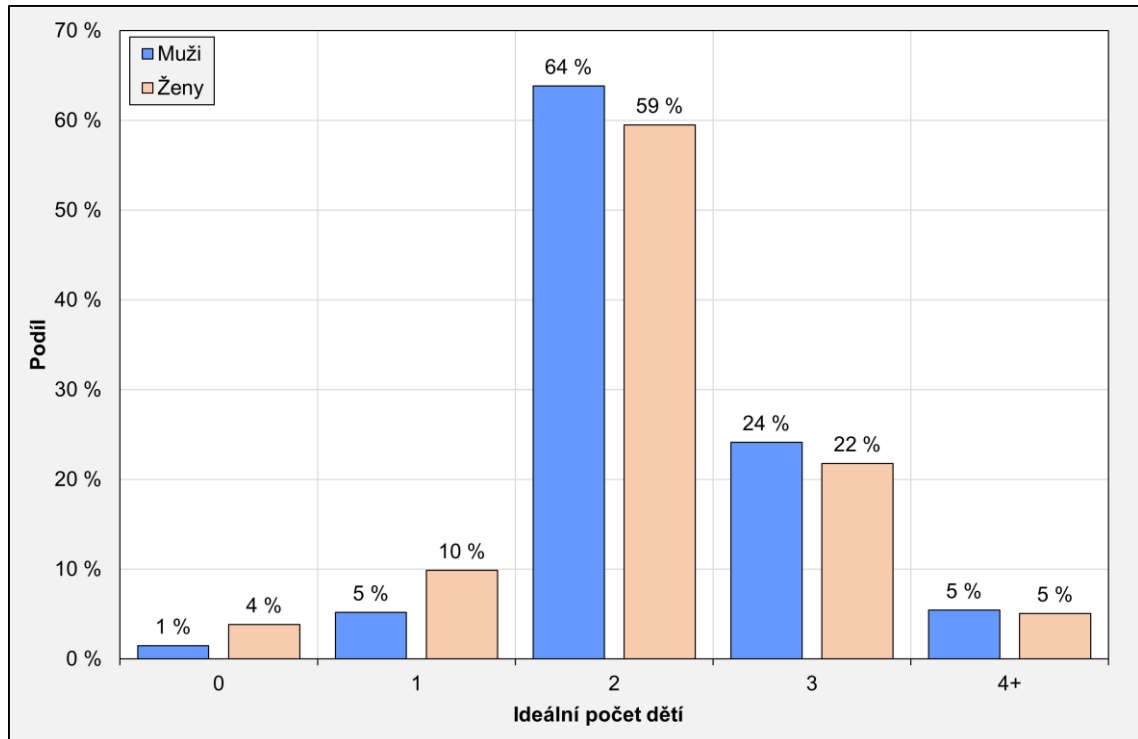
Obr. 1: Ideální počet dětí osob starších 15 let, vybrané roky, %

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost

Veškeré analýzy a jejich výsledky prezentované v následující části budou založeny na českém datovém souboru získaném z Generations and Gender Programme (GGP) s názvem GGP-Současná česká rodina, který obsahuje data o české společnosti ve věku 18–69 let v letech 2020–2022.

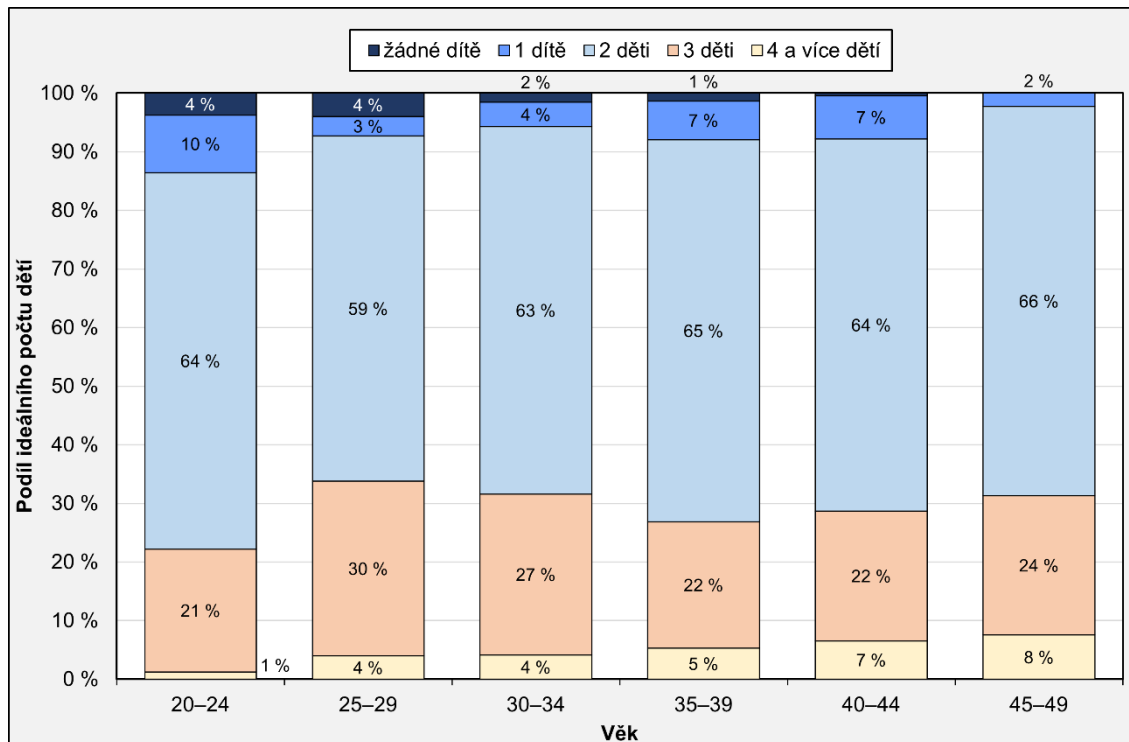
Graf (Obr. 2) zobrazuje podíl rozdílnosti názorů na ideální počet dětí podle pohlaví ve věku 20–49 let v roce 2020–2022. Při testování, zda se liší názor na ideální počet dětí podle pohlaví bylo na základě hodnoty signifikance (0,001) zjištěno, že se ideální počet dětí liší v závislosti na pohlaví a existuje tedy statisticky významný vztah mezi kategorickými proměnnými. Nicméně koeficient kontingence (0,113) poukázal na to, že vztah mezi proměnnými je velmi slabý.

Bezdětnost považovalo za ideální 1 % mužů a 4 % žen, přičemž tato odlišnost se prokázala jako statisticky významná a lze ji tedy s velkou pravděpodobností potvrdit i v celé populaci. Ideál 1 dítěte statisticky významně převažoval u žen (10 %) než u mužů (5 %), ideál 2 dětí byl naopak statisticky významně vyšší u mužů (64 %) než u žen (59 %). Statistická analýza ukázala, že rozdíly mezi muži a ženami, kteří za ideální počet považují 3 a více dětí, nebyly statisticky významné. Pravděpodobně byly tyto rozdíly pouze výsledkem výběrové chyby. Konkrétně 3 děti považovalo za ideální 24 % mužů a 22 % žen a 5 % mužů i žen pak považovalo mít za ideální 4 a více dětí.

Obr. 2: Ideální počet dětí podle pohlaví osob ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

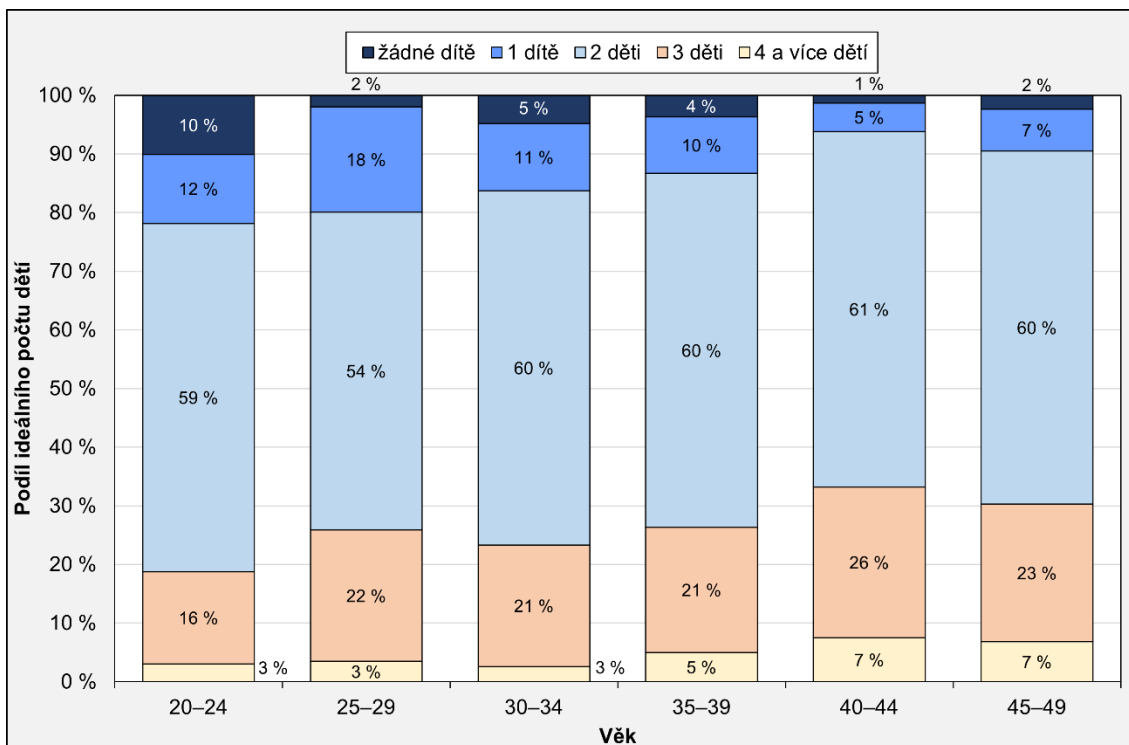
Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

V teoretické části byly diskutovány měnící se reprodukční plány v závislosti na věku hlavně u žen. Zájmem analýzy se tedy stal související měnící se ideální počet dětí v závislosti na věku a pohlaví. Následující dva grafy (Obr. 3 a Obr. 4) zobrazují ideální počet dětí deklarovaný muži a ženami podle věku. U žen bylo možné prokázat podle hodnoty signifikance Pearsonova chí-kvadrát testu statisticky významný vztah ideálního počtu dětí na věku, přičemž koeficient kontingence (0,212) poukázal na to, že vztah je slabý. U mužů byl také prokázán statisticky významný vztah, nicméně podle koeficientu kontingence (0,183) byl slabší než u žen. U žen byl patrný snižující se podíl ideálního počtu žádného a jednoho dítěte napříč věkovými kategoriemi, přičemž v nejnižší věkové kategorii 20–24 let činil 10 % a 12 % a ve věkové skupině 40–44 let pak 1 % a 5 %. Avšak v nejstarším analyzovaném věku 45–49 let se procentuální zastoupení těchto dvou kategorií opět navýšilo na 2 % a 7 %. Analýza také prokázala zvyšující se podíl ideálního počtu 4 a více dětí u obou pohlaví se zvyšujícím se věkem (1 % u mužů a 3 % u žen ve skupině 20–24 let a 8 % u mužů a 7 % u žen ve skupině 45–49). Podíl ideálního počtu 3 dětí byl u mužů nejvyšší ve věkové skupině 25–29 let (30 %). Ženy považovaly za ideální mít 3 děti v podstatně starším věku, a to ve 40–44 letech (26 %).

Obr. 3: Ideální počet dětí mužů podle věku, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: Sig. <0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 202, vlastní výpočty

Obr. 4: Ideální počet dětí žen podle věku, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: Sig. <0,001

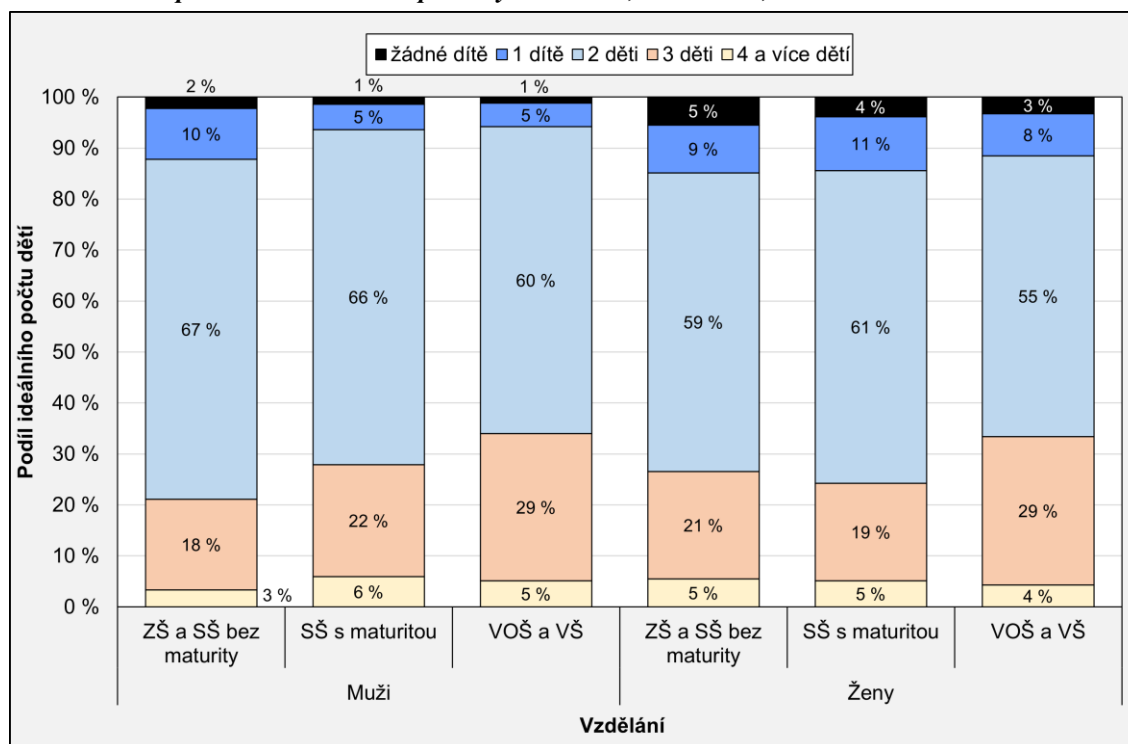
Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Vzdělání je jedním z dalších faktorů, které z dokládané literatury působí na rozhodování o rodičovství. Zajímalo nás tedy, zda vzdělání hraje roli i v názorech jedinců na ideální počet dětí v rodině.

Následující graf (Obr. 5) ilustruje podíl ideálního počtu dětí podle pohlaví v závislosti na vzdělání. U mužů nebyl nalezen statisticky významný vztah mezi vzděláním a ideálním počtem dětí a tedy rozdíly v názoru na ideální počet dětí se napříč vzdělanostními kategoriemi příliš nelišily. Z předcházejících analýz byl však potvrzen nejčastější ideální počet dětí bez ohledu na vzdělání, kterým jsou 2 děti.

U žen byl na rozdíl od mužů nalezen statisticky významný vztah mezi vzděláním a ideálním počtem dětí, vztah podle koeficientu kontingence (0,107) byl ale velmi slabý a rozdíly mezi různými vzdělanostními kategoriemi byly velmi malé. Nejvíce se odlišovaly ženy s VOŠ a VŠ vzděláním, které obecně považovaly za ideální mít vyšší počet dětí oproti ostatním vzdělanostním kategoriím. I u žen se prokázal ideální dvoudětný model rodiny. Tři a více dětí považovaly vysokoškolské ženy za ideální ze 33 %, středoškolačky z 25 % a bez maturity z 26 %.

Obr. 5: Ideální počet dětí mužů a žen podle výše vzdělání, 2020–2022, %

Pozn.: Muži: Sig. >0,05, Ženy: Sig. <0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

5.1.2 Reprodukční plány

Jak již bylo zmíněno v teoretické části v kapitole 2.4.2 Reprodukční plány v české společnosti, pohlaví je podle Kyzlinkové a Šťastné (2016) jedním z významných faktorů, které mají na reprodukční plány vliv.

V celém datovém souboru bylo 31 % bezdětných respondentů ve věku 20–49 let (22 % plánovalo děti, 6 % neplánovalo ve svém životě děti a 3 % nevěděla, zda plánuje děti).

Respondentů ve věku 20–49 let, kteří již děti mají, bylo v souboru celých 69 % (13 % plánovalo další děti, 49 % neplánovalo další děti a 7 % nevědělo, zda plánuje další děti). Z analýzy vyplývá, že existují rozdíly v reprodukčních plánech v závislosti na pohlaví. Tyto výsledky však nemusí být validní z důvodu odlišného filtrování mužů a žen, při kterém do analýzy nebyli zahrnuti bezdětní muži, kteří nemají partnerku, anebo jejichž partnerka je starší 50 let. Z dostupných dat se však v souboru vyskytovalo statisticky významně více bezdětných žen ve věku 20–49 let (34 %) než mužů (26 %). Více bezdětných žen než mužů již děti neplánovalo (8 % resp. 4 %). Zároveň se v souboru nacházelo více mužů než žen, kteří již děti měli. Větší podíl těch, kteří plánovali v budoucnu děti, byl u mužů než u žen (17 % resp. 10 %) (Tab. 4).

Tab. 4: Reprodukční plány mužů a žen ve věku 20–49 let podle rodičovského statusu, 2020–2022, %

Pohlaví	Rodičovský status	Plány mít (další) dítě			Celkem
		plánuje (další) děti	neví, jestli plánuje (další) děti	neplánuje (další) děti	
muži	má děti	17,2	8,3	48,1	73,7
	nemá děti	20,7	1,7	3,9	26,3
	celkem	37,9	10,0	52,0	100,0
ženy	má děti	10,3	6,5	49,4	66,2
	nemá děti	22,7	3,5	7,6	33,8
	celkem	33,0	10,0	57,1	100,0
celkem	má děti	13,1	7,2	48,9	69,3
	nemá děti	21,9	2,8	6,1	30,7
	celkem	35,0	10,0	55,0	100,0

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Grafy (Obr. 6 a Obr. 7) ilustrují reprodukční plány mužů a žen v závislosti na věku a rodičovském statusu v roce 2022. Při porovnání výsledků podle pohlaví lze usoudit, že se reprodukční plány mužů a žen významně lišily a u obou pohlaví existovala statisticky významná závislost věku na reprodukčních plánech. Muži se stávali otci v pozdějším věku než ženy matkami a zároveň se zvyšujícím se věkem uvažovali o prvních nebo dalších dětech častěji než ženy. Celých 9 % mužů plánovalo (další) děti v nejstarší sledované věkové skupině, přitom u žen to byly pouhé 2 %. Celkově se ale tento podíl s rostoucím se věkem snižoval u obou pohlaví.

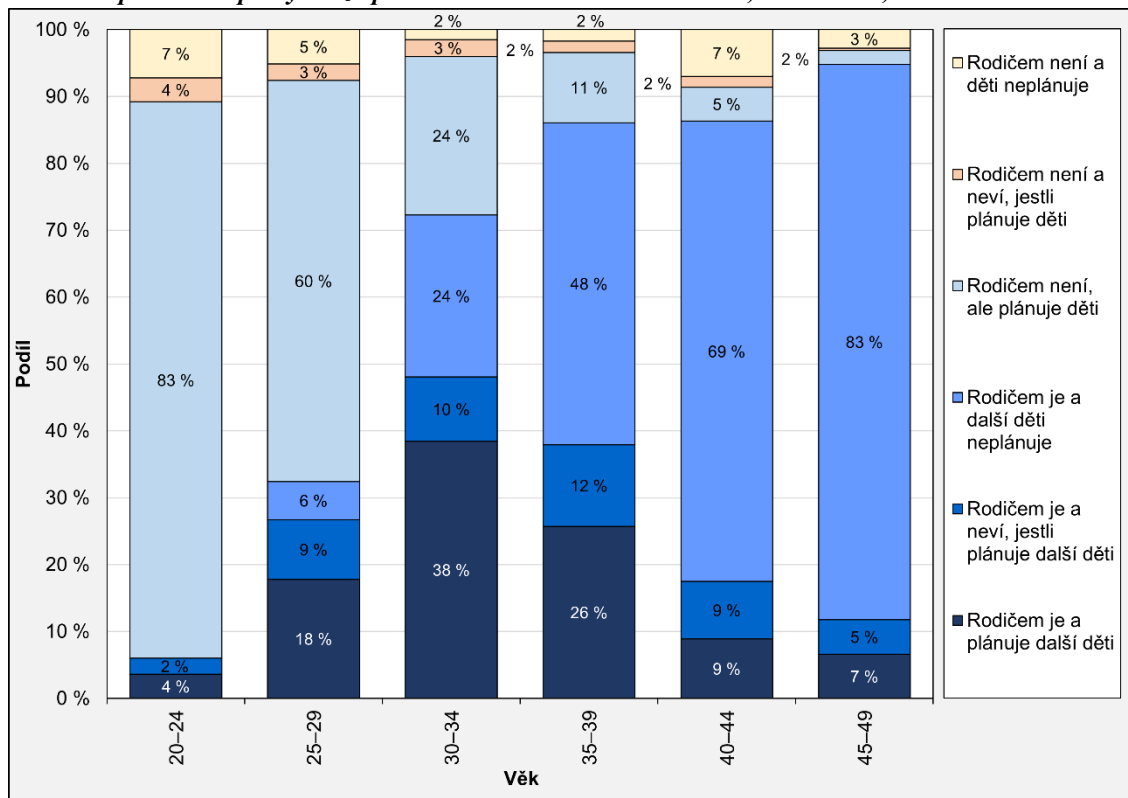
Obecně se u mužů i žen se zvyšujícím se věkem snižoval podíl bezdětných, kteří plánovali děti, a v závislosti na věku se zvyšoval podíl těch, kteří již byli rodiči a další děti neplánovali. Věková kategorie 25–29 let vykazovala významně vyšší podíl bezdětných jedinců, kteří neplánovali v budoucnu mít děti než ostatní věkové skupiny u obou pohlaví. Tento výsledek naznačuje, že v mladších věkových skupinách dochází k nižším reprodukčním plánům v porovnání s ostatními věkovými skupinami.

Bezdětných mužů, kteří neplánovali ve svém životě děti, byl obecně ve všech věkových kategoriích velmi malý podíl, který se významně nelišil. Výsledek byl zřejmě ovlivněn tím, že do analýzy vstupovali pouze muži, kteří měli partnerku mladší 50 let. Nejmenší podíl byl ve věku 30–39 let (2 %). Naopak největší podíl bezdětných mužů, kteří do budoucna neplánovali děti, byl

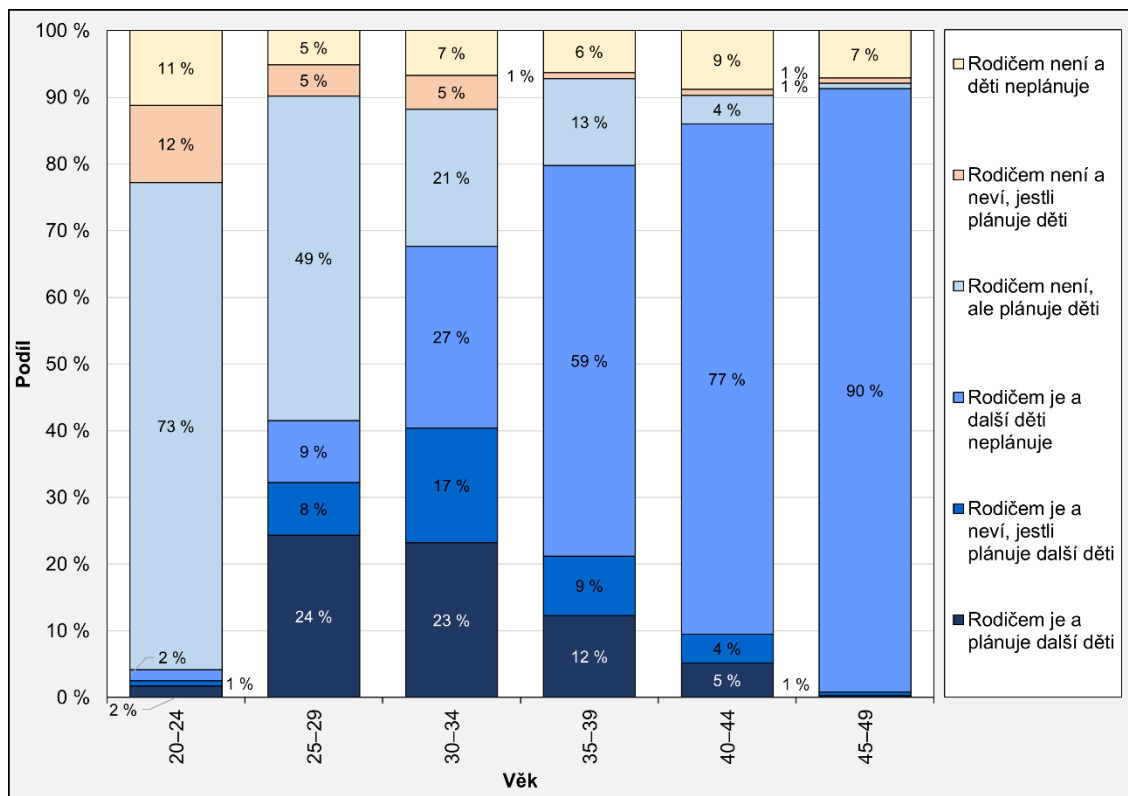
ve věkových kategoriích 20–24 let a 40–44 let. Podíl nerozhodných bezdětných mužů ohledně reprodukčních plánů ve věkové skupině 25–29 let dosahoval pouhých 3 %. U žen pak 5 %.

Bezdětné ženy obecně častěji než muži do budoucna neplánovaly děti. Ve věkové kategorii 25–29, ve které se v současnosti pohybuje průměrný věk žen při narození prvního dítěte, byl podíl výjimečně stejný (5 %). Ve věkové kategorii 30–34 let již byl podíl žen, které neplánovaly děti, výrazně vyšší než u mužů (7 % resp. 2 %).

Obr. 6: Reprodukční plány mužů podle věku a rodičovského statusu, 2020–2022, %

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Obr. 7: Reprodukční plány žen podle věku a rodičovského statusu, 2020–2022, %

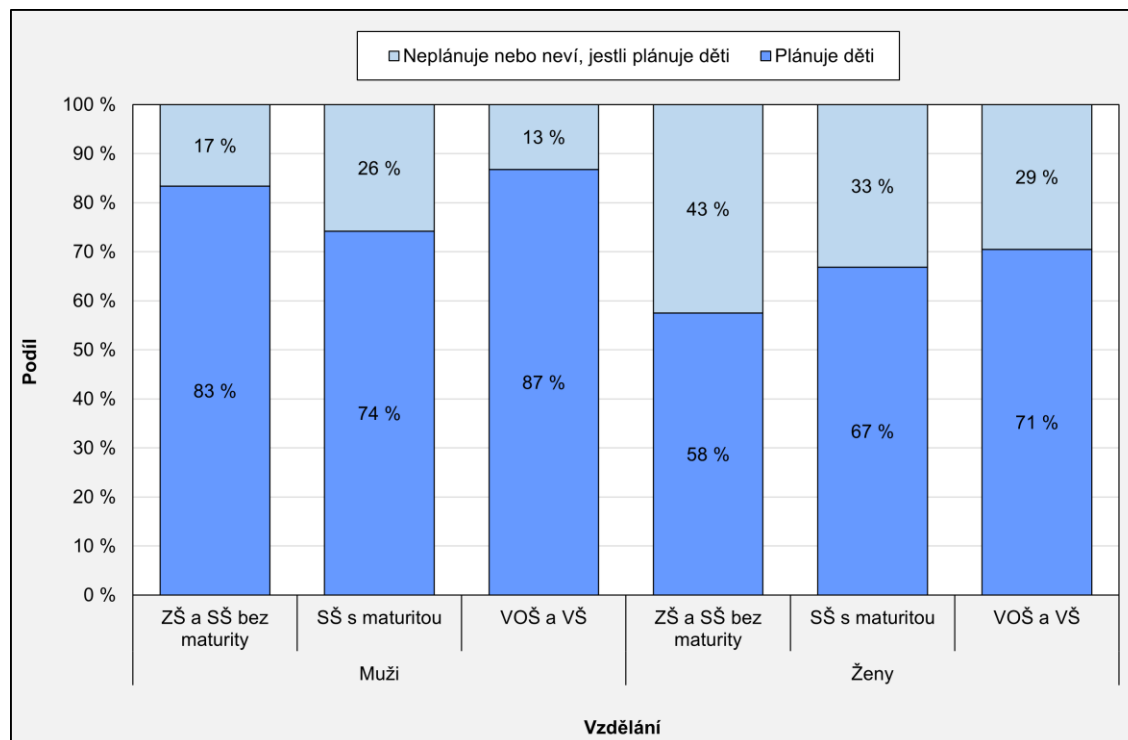
Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

5.2 Rodičovské plány bezdětných osob v reprodukčním věku

5.2.1 Reprodukční plány

Obr. 8 ilustruje reprodukční plány bezdětných mužů a žen ve věku 20–49 let v závislosti na výši vzdělání v roce 2022. Analýza potvrdila statisticky významnou závislost u mužů, avšak vztah podle koeficientu kontingence (0,145) byl velmi slabý. U žen naopak byl vztah vzdělání na reprodukčních plánech statisticky nevýznamný podle hodnoty signifikance (0,299), a proto jej nebylo možné prokázat na celé populaci.

U bezdětných mužů nejvíce děti neplánovali nebo nevěděli, jestli plánují, ti s dosaženým středoškolským vzděláním s maturitou, a to z 26 %. Naopak procentuálně nejvyšší zastoupení mužů, kteří děti plánovali, bylo v kategorii s nejvyšším dosaženým stupněm vzdělání, a to z celých 87 %, zbylých 13 % ve stejné vzdělanostní kategorii neplánovalo nebo nevědělo, jestli plánuje ve svém životě děti.

Obr. 8: Reprodukční plány bezdětných mužů a žen ve věku 20–49 let podle vzdělání, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. <0,05, ženy: Sig. >0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Z analýzy lze také doložit statisticky významný rozdíl mezi reprodukčními plány bezdětných žen a mužů bez ohledu na vzdělání, nicméně deklarovaný vztah byl podle koeficientu F_i výrazně velmi slabý až žádný (0,067). Statisticky významně více biologicky bezdětných mužů plánovalo ve svém životě děti než biologicky bezdětných žen. Necelých 33 % bezdětných žen ve věku 20–49 let neplánovalo nebo nevědělo, jestli plánuje v budoucnu děti, přičemž bezdětných mužů se stejnými reprodukčními plány bylo 21 % (Tab. 5).

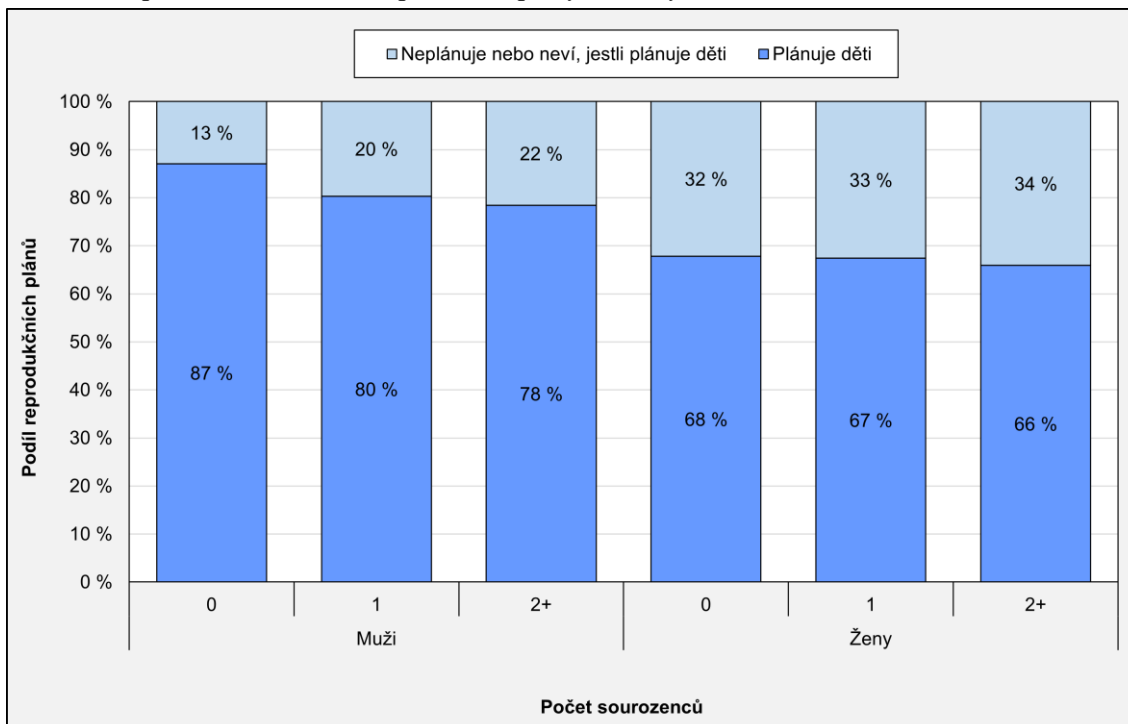
Tab. 5: Reprodukční plány bezdětných jedinců ve věku 20–49 let podle pohlaví, 2020–2022, %

Reprodukční plány	Muži	Ženy	Celkem
plánuje děti	78,8	67,1	71,2
neplánuje nebo neví, jestli plánuje	21,2	32,9	28,8
celkem	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Hodnota signifikance: Sig. <0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

V Obr. 9 je zobrazen vliv počtu sourozenců na reprodukční plány bezdětných jedinců ve věku 20–49 let. Při porovnání těchto proměnných nebyl ani u jednoho pohlaví prokázán statisticky významný vztah podle hodnoty signifikance, která byla větší než 0,05. Tento výsledek značí, že počet sourozenců nehraje roli při rozhodování, zda bude plánovat jedinec dítě.

Obr. 9: Vliv počtu sourozenců na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. >0,05, ženy: Sig. >0,05

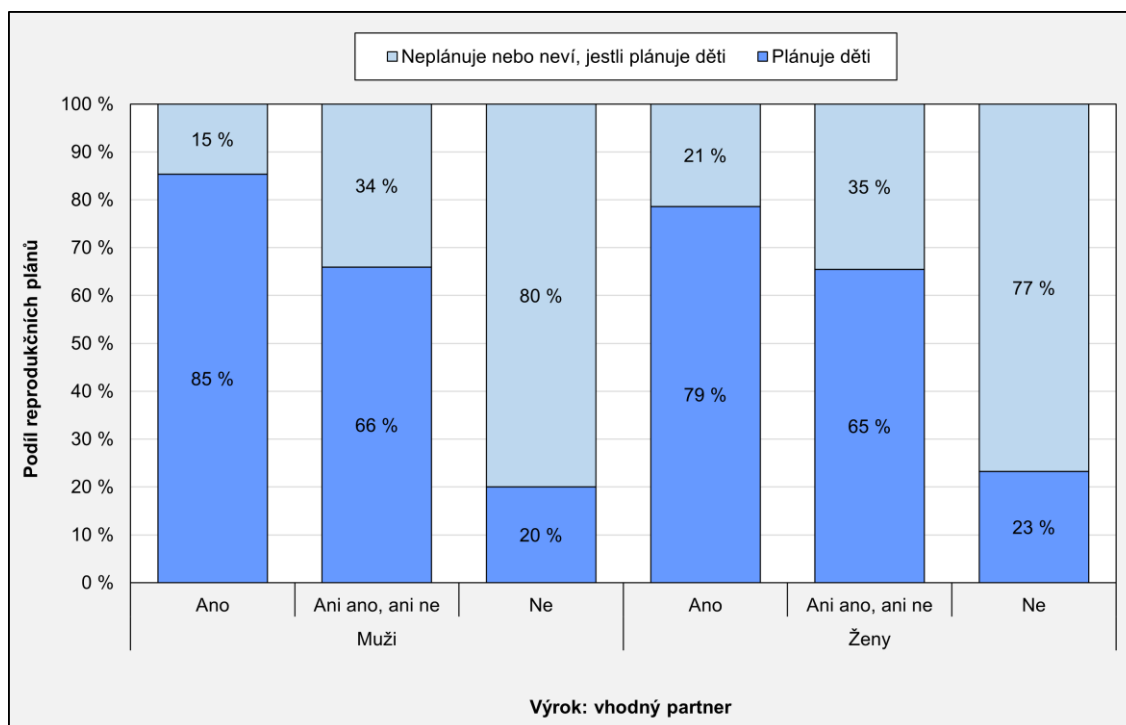
Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Obr. 10 ukazuje podíl plánování dítěte bezdětných ve věku 20–49 let v závislosti na tom, zda si myslí, že v příštích třech letech budou mít vhodného partnera, se kterým by mohli mít dítě. Do analýzy však vstupovali pouze muži v reprodukčním věku, kteří měli partnerku a která byla mladší 50 let. Ženy vstupovaly do analýzy všechny v reprodukčním věku bez ohledu na přítomnost nebo věk partnera. Pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu byla prokázána statisticky významná závislost u obou pohlaví, přičemž vztah byl podle koeficientu kontingence u mužů 0,347 a u žen 0,335. Muži, kteří deklarovali, že budou mít v příštích třech letech vhodnou partnerku, se kterou budou moct mít dítě častěji plánovali ve svém životě děti než ti, kteří si mysleli, že v se v příštích třech letech nebudou nacházet ve stabilním partnerství, ve kterém budou moct mít děti (85 % resp. 20 %). Ti, kteří si nebyli jisti svou partnerskou situací převážně děti plánovali, konkrétně v 66 %.

Ženy, které deklarovaly stabilní partnerský vztah s partnerem, se kterým budou moci mít v příštích třech letech děti, ze 79 % plánovaly děti a naopak ty, které si myslely, že vhodného partnera pro založení rodiny mít nebudou, plánovaly děti v 23 %. Ženy, které uvedly neutrální názor na partnerskou situaci v příštích třech letech plánovaly děti z 65 %.

Celkově lze z analýzy potvrdit, že osobní vnímání budoucího trvalého partnerského vztahu hraje významnou roli v plánování bezdětnosti u obou pohlaví.

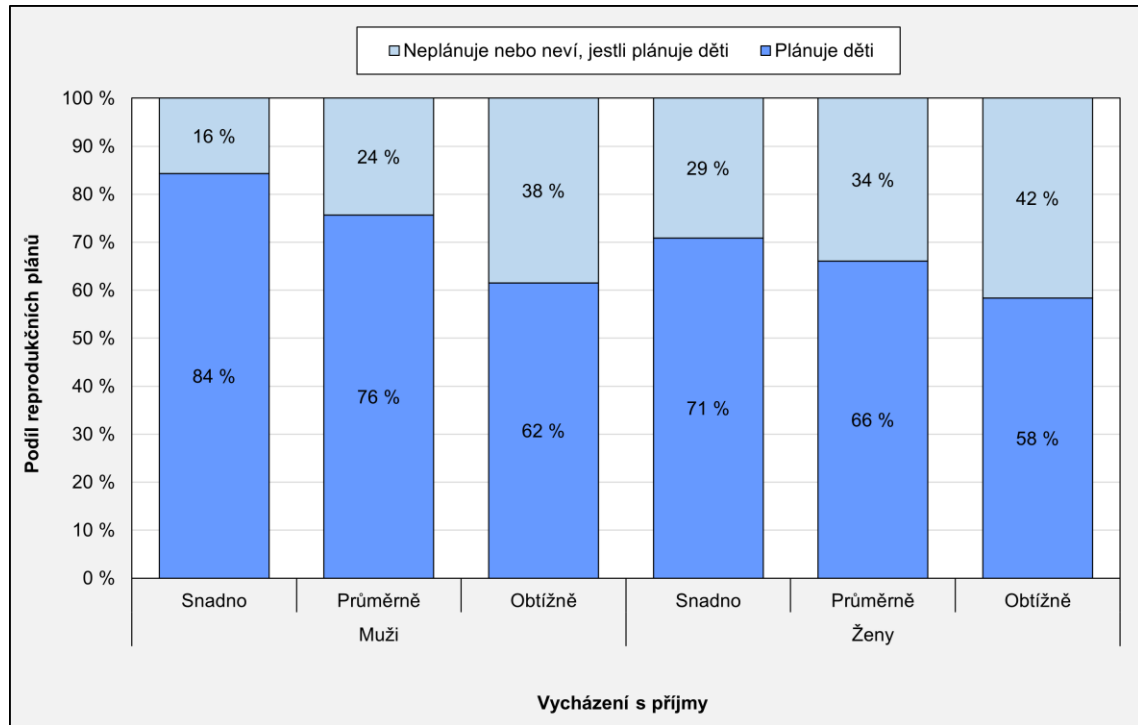
Obr. 10: Vliv přítomnosti vhodného partnera na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. <0,001, ženy: Sig. <0,001

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Při porovnání rozdílů v reprodukčních plánech z ekonomického hlediska byla provedena analýza reprodukčních plánů bezdětných ve věku 20–49 let na základě subjektivního hodnocení, zda si myslí, že vycházejí s příjmem domácnosti, na základě spokojenosti s bydlením, aktivitou na trhu práce a na základě výroku, zda si myslí, že vychází s celkovým rodinným měsíčním příjmem. Výsledky těchto analýz jsou zobrazeny v následujících grafech. První graf (Obr. 11) ilustruje vliv vycházení s příjmy na reprodukční plány bezdětných. U mužů, na rozdíl od žen byl na základě hodnoty signifikance prokázán statisticky významný vztah mezi proměnnými. Podle koeficientu kontingence (0,136) lze prokázat, že vztah byl velmi slabý. Muži, kteří uvedli, že vycházejí obtížně s měsíčními příjmy domácnosti, plánují děti pouze v 62 %. Naopak ti, kteří s příjmy vychází snadno, plánují mít děti v 84 %. Lze tedy prokázat, že muži, kteří vycházejí obtížně s příjmy méně často plánují ve svém životě děti.

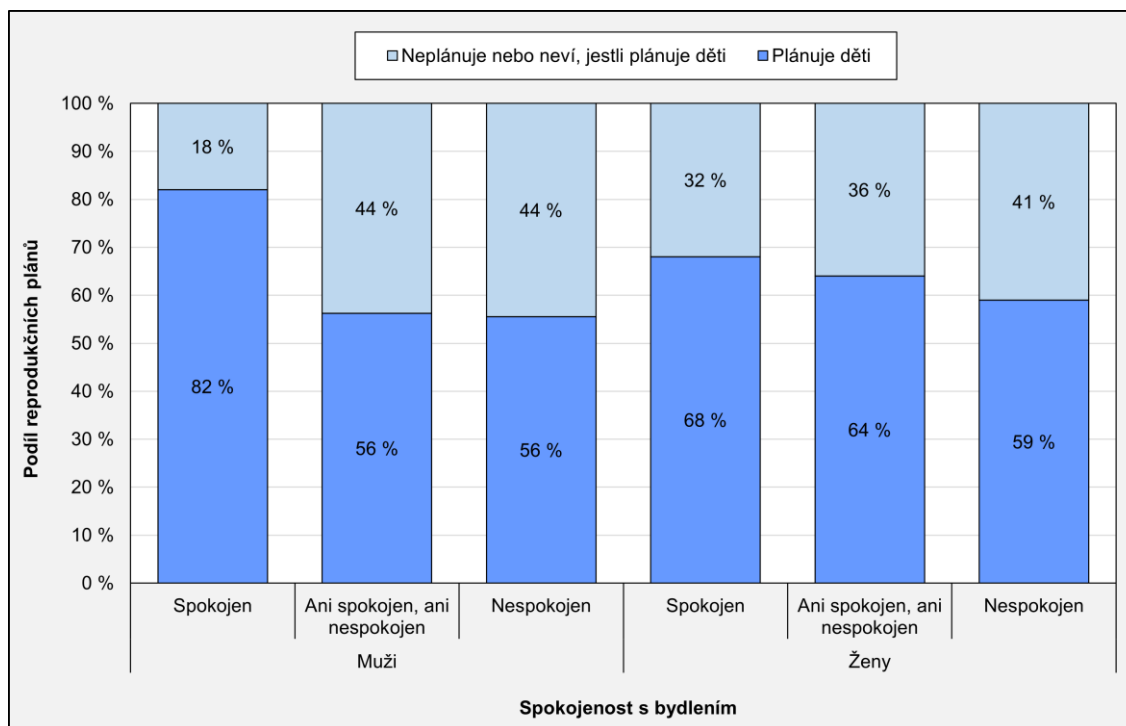
Obr. 11: Vliv vycházení s příjmy na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. <0,05, ženy: Sig. >0,05, znění otázky: Domácnosti mohou mít různé zdroje příjmu a může k nim přispívat více než jeden člen domácnosti. Když se zamyslíte nad celkovým měsíčním příjmem Vaší domácnosti, jak s tímto příjmem vycházíte?

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Graf (Obr. 12) zobrazuje vliv spokojenosti s bydlením na reprodukčních plánech bezdětných. Opět se prokázal statisticky významný vztah pouze u mužů. Koeficient kontingence (0,212) nicméně poukázal na slabý vztah. Analýza prokázala, že muži, kteří jsou se svým bydlením spokojeni, plánují děti v 82 %, naopak pouze v 56 % plánují děti ti, kteří jsou se svým bydlením nespokojeni. Stejně tak plánují děti muži, jejichž výrok o spokojenosti s bydlením byl neutrální (56 %). Obecně lze říci, že muži, kteří jsou spokojeni s bydlením častěji plánují rodičovství.

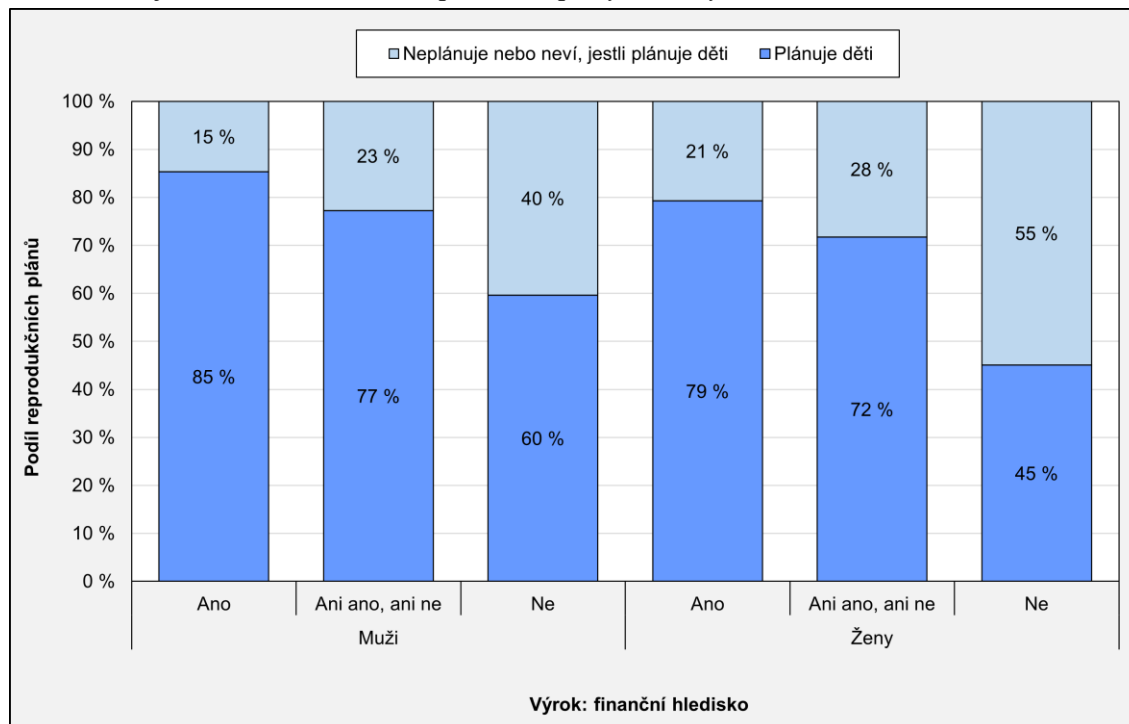
Obr. 12: Vliv spokojenosti s bydlením na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. <0,001, ženy: Sig. >0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

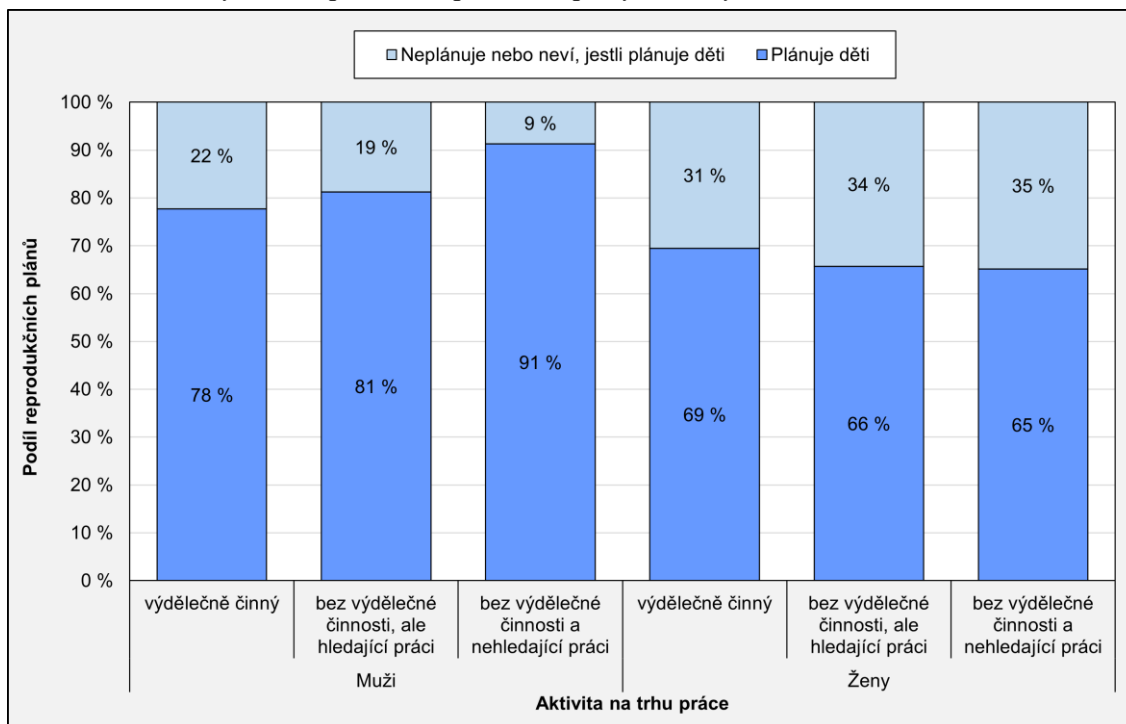
Avšak při porovnání plánování dítěte bezdětných ve věku 20–49 let v závislosti na výroku, zda si myslí, že v příštích třech letech si budou moci z finančního hlediska dovolit mít dítě (Obr. 13), byla prokázána statisticky významná závislost u obou pohlaví, přičemž hodnoty koeficientu kontingence byly velmi podobné (0,234 u mužů a 0,297 u žen). Tyto hodnoty poukazují na slabý vztah mezi proměnnými. Obecně platilo, že ti, kteří měli pocit, že si z finančního hlediska budou moci v příštích třech letech dovolit mít dítě, plánovali děti častěji. Celých 85 % mužů a 79 % žen, kteří uvedli pozitivní finanční situaci, plánovalo děti. Naopak pouze 60 % mužů a 45 % žen, kteří deklarovali, že nebudou mít dostatek financí na pořízení dítěte, plánovalo děti.

Obr. 13: Vliv finančního hlediska na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. <0,001, ženy: Sig. <0,001, znění otázky: Další výroky se týkají podmínek k tomu, aby lidé měli (další) dítě. Bez ohledu na to, zda plánujete mít (další) dítě – myslíte si, že pro Vás budou tyto podmínky v příštích 3 letech splněny? – Z finančního hlediska si budu moci dovolit mít (další) dítě.

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Nicméně při porovnávání vlivu aktivity na trhu práce na reprodukčních plánech bezdětných (Obr. 14) nebyl nalezen statisticky významný vztah podle hodnoty signifikance mezi proměnnými ani u mužů a ani u žen. Tyto výsledky naznačují, že nelze prokázat rozdíly v reprodukčních plánech v závislosti na tom, jak moc se člověk angažuje na trhu práce v celé populaci.

Obr. 14: Vliv aktivity na trhu práce na reprodukční plány bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022, %

Pozn.: Hodnota signifikance: muži: Sig. >0,05, ženy: Sig. >0,05

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

5.2.2 Reprodukční plány biologicky bezdětných s adoptivními nebo nevlastními dětmi

V kapitole 2.1 Bezdětnost byla věnována pozornost dobrovolně bezdětným ženám, které se ocitly v roli matky díky alternativním cestám k rodičovství, jako jsou rekonstruované rodiny nebo například adopce. Analýza byla provedena za účelem zjištění, jaké jsou reprodukční plány biologicky bezdětných mužů a žen ve věku 20–49 let, kteří se již stali rodiči nevlastních nebo adoptovaných dětí. Tabulka (Tab. 6) ukazuje rozložení počtu a procentuálního rozložení adoptovaných a nevlastních dětí mezi biologicky bezdětnými jedinci ve věku 20–49 let. Celkový počet biologicky bezdětných byl 1270 případů, z čehož 82 mělo nevlastní děti a pouze 14 mělo adoptované děti. Počty těchto případů byly v datech velice nízké, což bylo potřeba při interpretaci dat zohlednit.

Tab. 6: Adoptované/nevlastní děti biologicky bezdětných ve věku 20–49 let, 2020–2022

Počet nevlastních/adoptovaných dětí	Adoptované děti		Nevlastní děti	
	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Nemá nevlastní/adoptované děti	1256	98,9	1188	93,6
1 dítě	6	0,4	46	3,6
2 děti	5	0,4	29	2,3
3 děti	3	0,2	5	0,4
4 a více dětí	-	-	2	0,2
Celkem	1270	100	1270	100

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Tabulka (Tab. 7) zobrazuje reprodukční plány biologicky bezdětných ve věku 20–49 let podle skutečnosti, zda mají nebo nemají adoptivní nebo nevlastní děti. Analýza prokázala statisticky významnou závislost alternativního rodičovství na reprodukčních plánech. Převažující většina biologicky bezdětných, kteří se ocitli v roli rodiče díky alternativnímu rodičovství do budoucna plánuje biologické děti, a to z 54 %. Naopak neplánujících ve svém životě biologické děti bylo 42 %. Zbýlých 5 % si svými reprodukčními plány nebylo jistých. Oproti tomu podíl celkově bezdětných, kteří neměli jak biologické, tak ani nevlastní nebo adoptivní děti, kteří plánují v budoucnu děti, byl výrazně vyšší (73 %). Tento podíl se víceméně nelišil od biologicky bezdětných bez ohledu na alternativní rodičovství (Tab. 6).

Z výsledků lze tedy doložit, že pokud biologicky bezdětný jedinec ve věku 20–49 let již je adoptivním nebo nevlastním rodičem, plánuje biologickou bezdětnost statisticky významně častěji, než když adoptivní nebo nevlastní děti nemá.

Tab. 7: Reprodukční plány biologicky bezdětných ve věku 20–49 let v závislosti na tom, zda mají adoptivní/nevlastní děti, ČR, 2020–2022, %

Reprodukční plány	S adoptivními/nevlastními dětmi	Bez adoptivních/nevlastních dětí	Celkem
plánuje děti (%)	53,8	72,8	71,2
neplánuje děti (%)	41,3	17,7	19,8
neví, jestli plánuje děti (%)	5,0	9,4	9,1
celkem (%)	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Hodnota signifikance: Sig. <0,001

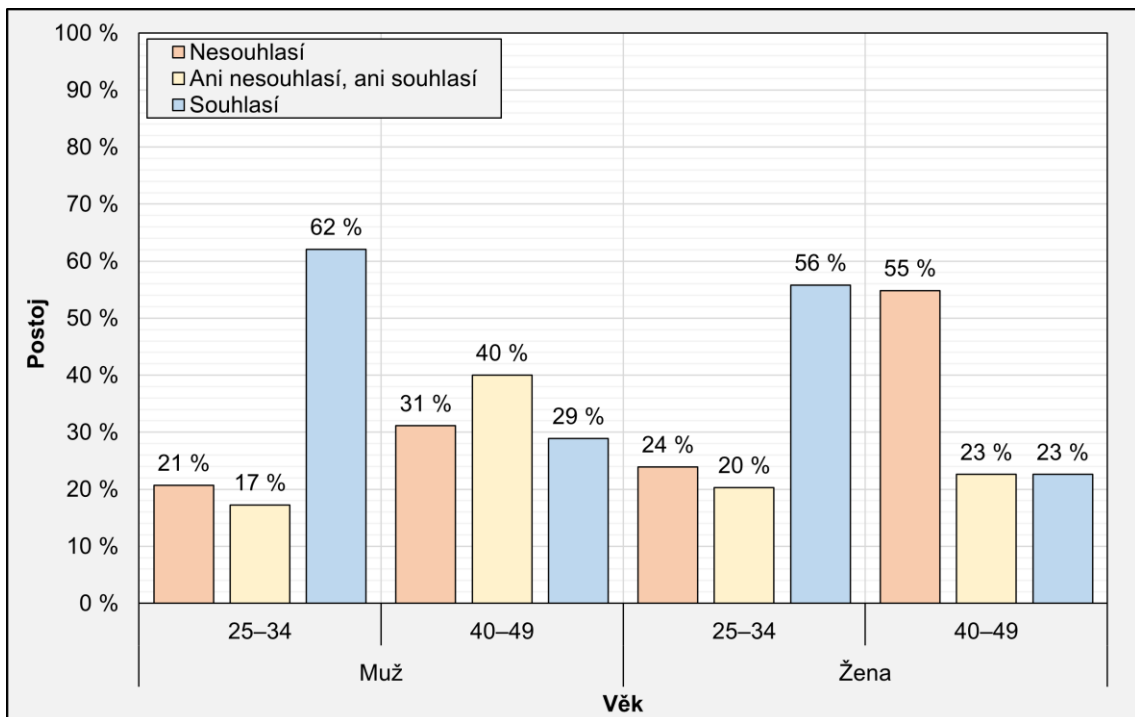
Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

5.2.3 Postoje k bezdětnosti nejbližšího okolí

Cílem analýzy bylo zjistit, zda se liší reprodukční plány bezdětných podle názorů na bezdětnost jejich nejbližšího okolí. V grafu (Obr. 15) je zobrazen postoj partnerů bezdětných respondentů na to, zda by jejich partner/ka měl/a mít dítě. Procentuální rozložení ilustruje, jak velký podíl partnerů v jednotlivých skupinách pohlaví a věku souhlasí, nesouhlasí nebo má neutrální názor

na tuto myšlenku. Obecně lze potvrdit, že věk a pohlaví respondentů mělo na postoje partnerů bezdětných respondentů k otázce mít dítě vliv. Avšak je potřeba připomenout, že do analýzy byli zahrnuti pouze muži ve věku 20–49 let, kteří měli partnerku mladší 50 let a ženy v reprodukčním věku bez ohledu na to, zda měly partnera. U mladších jedinců, kteří se právě nacházeli v období naplňování svých reprodukčních cílů, byla míra souhlasu nejvyšší (62 % u mužů a 56 % u žen). Naopak u starších jedinců, kteří již měli větší pravděpodobnost uchylování se k celoživotní bezdětnosti, byl podíl souhlasu nižší (29 % u mužů a 23 % u žen). Největší rozdíl mezi pohlavími se nacházel u starších jedinců, jejichž partner/ka nesouhlasil/a s tím, že by jejich partner/ka měl/a mít dítě (31 % mužů a 55 % žen).

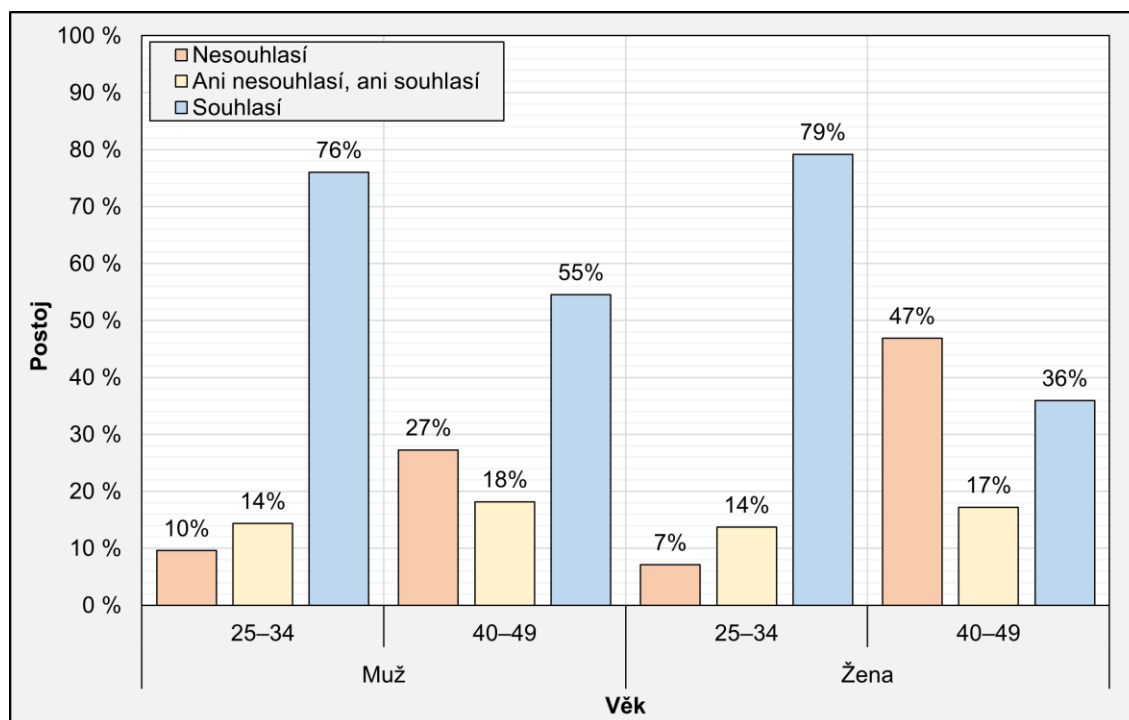
Obr. 15: Souhlas partnera k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %

Pozn.: Znění otázky: Můj partner/ka si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Obr. 16: Souhlas rodičů k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %

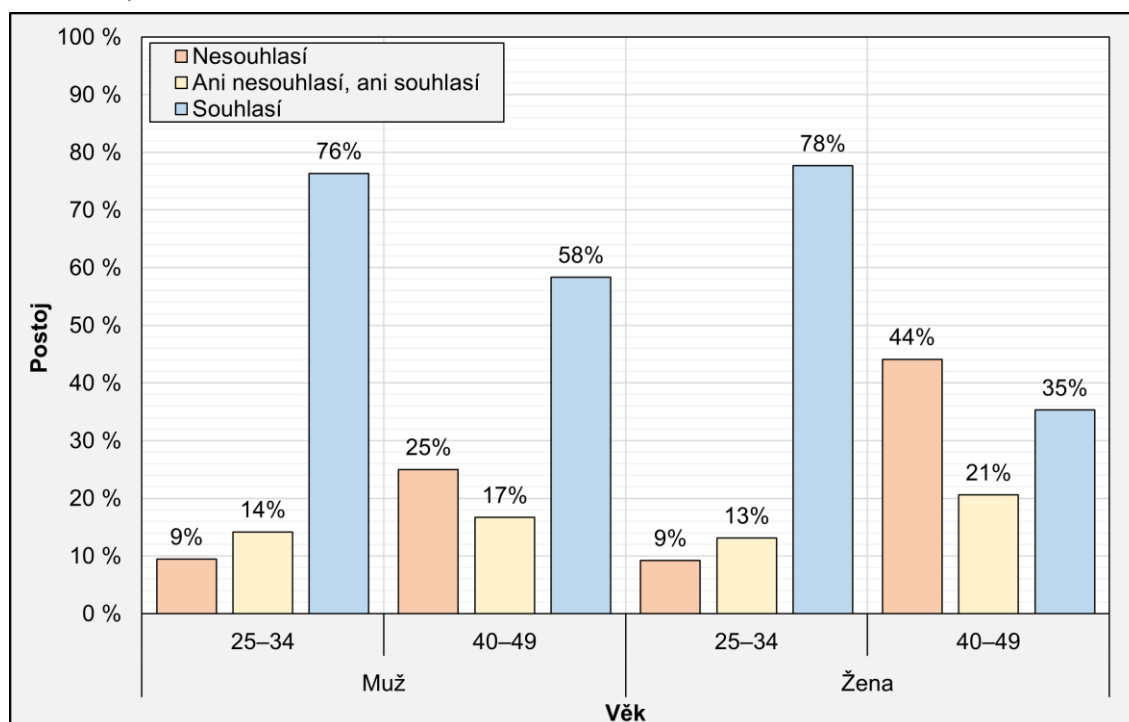
Pozn.: Znění otázky: Moji rodiče si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Graf (Obr. 16) zobrazuje názory respondentů na postoj jejich rodičů k myšlence, že by měli mít dítě. Respondenti se vyjadřovali k výroku „moji rodiče se domnívají, že bych měl/a mít dítě“. I zde lze prokázat závislost věku a pohlaví respondenta na souhlasu s daným tvrzením. Obecně lze podle analýzy usoudit, že většina bezdětných respondentů deklaruje, že podle jejich rodičů by sami měli mít dítě. U mladších tento podíl dosahoval dokonce 76 % u mužů a 79 % u žen. Pouze 10 % u mužů a 7 % u žen nesouhlasilo. U starších mužů 55 % rodičů souhlasilo a 27 % nesouhlasilo. Rodiče žen ve věku 40–49 let jako jediná skupina vyjadřovali s tímto tvrzením vyšší míru nesouhlasu (47 %) než souhlasu (36 %).

Graf (Obr. 17) ilustruje názor nejbližších přátel bezdětných, který se víceméně shoduje s názory rodičů. Taktéž z velké většiny převažovala míra souhlasu a pouze u starších žen byla míra nesouhlasu vyšší.

Obr. 17: Souhlas přátel k otázce ohledně toho, zda by respondent měl mít dítě podle pohlaví a věku, 2020–2022, %

Pozn.: Znění otázky: Většina mých přátel si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Tabulka (Tab. 8) zobrazuje reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k partnerovu postoji k bezdětnosti. Analýza potvrdila statisticky významnou závislost, která byla silnější u mladší věkové skupiny 25–34 let než u starších ve skupině 40–49 let, což bylo vyhodnoceno z koeficientu, který u mladší skupiny byl roven 0,437 a u starší 0,405, což poukazuje na středně silný vztah mezi proměnnými. V mladší věkové skupině 96 % těch, jejichž partner/ka souhlasí s názorem, že by jeho/její partner/ka měla mít děti, plánuje ve svém životě děti. Naopak ti, jejichž partner nesouhlasí, plánují děti pouze z 51 %. U starší věkové skupiny je tento podíl také nižší než v případě partnerova souhlasu. Pouhých 17 % respondentů plánuje děti v případě, že jejich partner/ka nesouhlasí s výrokem. Naopak 69 % těch, jejichž partner/ka souhlasí s názorem, děti ve svém životě plánují.

Z výsledků lze obecně doložit velmi vysoký důraz bezdětných jedinců na názory svých partnerů, přičemž větší vliv názoru je prokazatelný ve věku realizace svých reprodukčních plánů.

Tab. 8: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k partnerovu postoji k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %

Věk	Reprodukční plány	Názor			Celkem
		Nesouhlasí	Ani nesouhlasí, ani souhlasí	Souhlasí	
25–34	plánuje	50,8	83,3	95,8	83,4
	neví nebo neplánuje	49,2	16,7	4,2	16,6
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0
40–49	plánuje	16,7	26,9	68,4	33,3
	neví nebo neplánuje	83,3	73,1	31,6	66,7
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Znění otázky: Můj partner/ka si myslí, že bych měl/a mít dítě., Hodnota signifikance: věková skupina 25–34 let: Sig. <0,001, věková skupina 40–49 let: Sig <0,001

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

V další tabulce (Tab. 9) jsou ilustrovány reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji k bezdětnosti, který vnímají u svých rodičů. Opět byl prokázán statisticky významný vztah mezi proměnnými, nicméně v tomto případě byl silnější u starší věkové skupiny. Koeficient kontingence vyšel u mladší věkové skupiny 0,163, což poukazuje na velmi slabý vztah. Naopak u starší věkové skupiny byl roven 0,436, což značí středně silný vztah mezi proměnnými. V mladší věkové skupině 83 % těch, jejichž rodiče vyjádřili souhlas s názorem, že by měli mít děti, je plánovali. Nicméně v případě, že jejich rodiče nesouhlasili s názorem, jich stále značné procento dětí plánovalo (68 %). Ve starší věkové skupině byl tento podíl výrazně nižší, konkrétně pouhých 7 %. Ti, jejichž rodiče souhlasili, plánovali děti v 57 %. To poukazuje na skutečnost, že tlak, který vyvíjejí rodiče na své děti, které jsou ve věku 25–34 let ohledně reprodukčních plánů, hraje menší roli než v případě partnerovo názoru. Ve starší věkové skupině byla již závislost podstatně větší a vliv rodičovského názoru zde hrál mnohem větší roli.

Tab. 9: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji rodičů k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %

Věk	Reprodukční plány	Názor			Celkem
		Nesouhlasí	Ani nesouhlasí, ani souhlasí	Souhlasí	
25–34	plánuje	67,9	66,7	83,1	79,6
	neví nebo neplánuje	32,1	33,3	16,9	20,4
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0
40–49	plánuje	7,1	25,0	56,5	31,5
	neví nebo neplánuje	92,9	75,0	43,5	68,5
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Znění otázky: Moji rodiče si myslí, že bych měl/a mít dítě., Hodnota signifikance: věková skupina 25–34 let: Sig. <0,05, věková skupina 40–49 let: Sig <0,001

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

V tabulce (Tab. 10) jsou zobrazeny reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let v závislosti na postoji k bezdětnosti přátel. Analýza prokázala velmi silný statisticky významný vztah, přičemž stejně jako u názoru rodičů, byla míra závislosti podle koeficientu kontingence silnější ve starší věkové skupině (0,159 resp. 0,418). Věková skupina 25–34 let vykazovala vyšší míru souhlasu přátel ve vztahu k plánům na reprodukci než starší věková skupina 40–49 let. Výsledky u názorů přátel byly obecně velmi podobné jako výsledky u názoru rodičů. Mladší věková skupina obecně nekladla takový důraz na názor svých přátel ohledně rozhodnutí, zda by měli mít dítě. Naproti tomu u starších bezdětných byl vztah velmi vysoký a lze tak předpokládat vyšší míru vlivu názoru přátel.

Tab. 10: Reprodukční plány bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji přátel k jejich bezdětnosti, 2020–2022, %

Věk	Reprodukční plány	Názor			Celkem
		Nesouhlasí	Ani nesouhlasí, ani souhlasí	Souhlasí	
25–34	plánuje	69,7	67,3	83,5	80,0
	neví nebo neplánuje	30,3	32,7	16,5	20,0
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0
40–49	plánuje	7,1	22,7	53,8	31,0
	neví nebo neplánuje	92,9	77,3	46,2	69,0
	celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Pozn.: Znění otázky: Většina mých přátel si myslí, že bych měl/a mít dítě., Hodnota signifikance: věková skupina 25–34 let: Sig. <0,05, věková skupina 40–49 let: Sig <0,001

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Při porovnávání reprodukčních plánů stejně starých respondentů, kteří vstupovali do předchozí analýzy, tedy těch ve věkových skupinách 25–34 a 40–49 let, v závislosti na názorech blízkého okolí podle pohlaví, je možné prokázat středně silnou statistickou závislost jak u mužů, tak i u žen. Síla závislosti se však podle pohlaví příliš neliší. V tabulce (Tab. 11) jsou zobrazeny výsledky testu nezávislosti pro kategorická data. Síla závislosti byla stanovena koeficientem kontingence pro nominální data podle pohlaví.

Tab. 11: Pearsonův chí-kvadrát test nezávislosti reprodukčních plánů bezdětných ve věku 25–34 a 40–49 let ve vztahu k postoji nejbližšího okolí k jejich bezdětnosti, 2020–2022

Pohlaví	Názor	Hodnota signifikance	Síla závislosti	Počet případů
muži	partner	0,000	0,437	189
	rodiče	0,000	0,356	190
	přátelé	0,000	0,333	197
ženy	partner	0,000	0,465	168
	rodiče	0,000	0,369	260
	přátelé	0,000	0,356	274

Pozn.: Znění otázek:

Partner: Můj partner/ka si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Rodiče: Moji rodiče si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Přátelé: Většina mých přátel si myslí, že bych měl/a mít dítě.

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

5.2.4 Sociální faktory bezdětnosti

Na základě předpokladu z předchozích studií byly testovány socio-demografické faktory, které by mohly mít největší vliv na plánování života bez dětí u osob v reprodukční věku 20–49 let. Cílem analýzy bylo také zjistit, jak se liší reprodukční plány bezdětných s ohledem na pohlaví. Data z výběrového šetření Generations and Gender Survey byla zpracována ve statistickém programu SPSS metodou binární logistické regrese. Vstupní závislou proměnnou byla proměnná *Plány na děti* a nezávislémi faktory byly: *vzdělání, spokojenost s bydlením, aktivita na trhu práce, vycházení s příjmy domácnosti, počet sourozenců, věk* a dva následující výroky: *výrok 1: „Myslím si, že v příštích třech letech budu mít vhodného partnera/partnerku, se kterým/kterou bych mohl/a mít dítě“*, *výrok 2: „Myslím si, že v příštích třech letech si z finančního hlediska budu moci dovolit mít dítě“*. Tyto proměnné byly testovány dohromady z důvodu jejich vzájemného ovlivňování.

Omnibus test vyšel statisticky významný u obou pohlaví, což značí, že alespoň jedna z nezávislých proměnných statisticky významně přispívá k vysvětlení variability závisle proměnné u mužů i u žen. Hodnota Nagelkerkeho R^2 vyšla vyšší u mužů než u žen (0,554 resp. 0,419). To prokazuje, že vysvětlující proměnné u mužů mají větší podíl na existenci vztahu se závisle proměnnou než u žen.

Při analyzování výsledků na 5 % hladině významnosti bylo možné prokázat, že v tomto modelu měla na reprodukční plány u mužů i u žen vliv přítomnost nebo absence vhodného partnera, se kterým bude moci mít respondent v příštích třech letech dítě, věková kategorie a finanční situace v příštích třech letech, která respondentovi umožní mít dítě. U mužů do analýzy opět vstupovali pouze ti v reprodukčním věku, kteří měli partnerku a jejíž věk byl nižší než 50 let. Ženy do analýzy vstupovaly všechny v reprodukčním věku i v případě, že byly singl. Z tohoto důvodu jsou možné nekonzistence s předchozími studiemi, které testovaly reprodukční plány na všech bezdětných bez ohledu na přítomnost nebo věk partnera. Analýza ukázala, že muži, kteří vhodnou partnerku pro založení rodiny mít do tří let nebudou, měli 45,5× nižší šanci, že budou plánovat ve svém životě děti. Ženy, které nebudou mít vhodného partnera pro založení rodiny do tří let měly 4,7× nižší šanci plánování bezdětnosti. V případě věku bylo možné prokázat, že muži, kteří se nacházeli ve věkové kategorii 40–44 let měli 62× nižší šanci plánovat děti než ti ve věkové skupině 20–24 let. Muži ve skupině 45–49 let měli dokonce až 143× nižší šanci plánovat děti než ti ve skupině 20–24 let. U žen vyšla statisticky významná závislost už ve věkové skupině 35–39 let, ve které měly ženy 9× nižší šanci plánovat děti než ženy v referenční věkové skupině 20–24 let. Ve skupině 40–44 let měly 48× nižší šanci plánovat děti a ve věkové skupině 45–49 let pak 83× nižší šanci plánovat děti. Finanční hledisko také přispívalo k vysvětlení variability reprodukčních plánů. Muži, kteří odpověděli, že v příštích třech letech nebudou mít dostatek financí pro založení rodiny, měli 38× nižší šanci plánovat děti než ti, kteří deklarovali pozitivní finanční situaci pro založení rodiny v příštích třech letech. U žen byla tato šance 5× nižší. (Tab. 12).

Logistická regrese tedy ukázala, že na plánování konečné bezdětnosti u věkové skupiny 20–49 let má při zahrnutí všech deklarovaných faktorů vliv skutečnost, zda si lidé myslí, že budou mít vhodného partnera pro založení rodiny, věková kategorie a zda si lidé myslí, že se budou

nacházet v dobré finanční situaci pro založení rodiny. Tyto faktory jsou tedy hlavními motivátory pro plánování bezdětnosti mezi ostatními faktory.

Tab. 12: Binární logistická regresní analýza, výsledný model

Nezávislá proměnná	Kategorie	P-hodnota muži	Poměr šancí muži	P-hodnota ženy	Poměr šancí ženy
výrok 1 – vhodný partner	ano	0,014	1	0,005	1
	ani ano, ani ne	0,093	0,223	0,778	1,114
	ne	0,008	0,014	0,002	0,203
spokojenost s bydlením	spokojen	0,804	1	0,488	1
	ani spokojen, ani nespokojen	0,509	2,282	0,628	0,747
	nespokojen	0,326	1,784	0,305	1,919
vzdělání	VOŠ a VŠ	0,509	1	0,305	1
	SŠ s maturitou	0,510	0,523	0,151	0,359
	ZŠ a SŠ bez maturity	0,247	0,434	0,351	0,720
aktivita na trhu práce	výdělečně činný	0,869	1	0,767	1
	bez výdělečné činnosti, ale hledající práci	0,748	1,823	0,490	0,598
	bez výdělečné činnosti a nehledající práci	0,724	0,649	0,719	0,831
vycházení s příjmy domácnosti	snadno	0,292	1	0,397	1
	průměrně	0,339	6,556	0,184	2,433
	obtížně	0,152	2,550	0,434	1,307
výrok 2 – finanční hledisko	ano	0,084	1	0,001	1
	ani ano, ani ne	0,328	0,368	0,008	0,323
	ne	0,026	0,105	0,000	0,191
počet sourozenců	2 a více sourozenců	0,356	1	0,902	1
	1 sourozenec	0,847	0,825	0,794	1,173
	žádný sourozenec	0,240	2,499	0,794	0,918
věk	20–24 let	<0,001	1	0,000	1
	25–29 let	0,582	2,439	0,424	0,644
	30–34 let	0,174	0,176	0,009	0,231
	35–39 let	0,156	0,133	0,000	0,115
	40–44 let	<0,001	0,016	0,000	0,021
	45–49 let	<0,001	0,007	0,000	0,012

Zdroj: GGP-Současná česká rodina 2023, vlastní výpočty

Kapitola 6

6 Diskuze

V praktické části byla analýza rozdělena na dvě základní části, a to na analýzu jedinců bez ohledu na aktuální počet dětí a na analýzu bezdětných jedinců. U jedinců bez ohledu na aktuální počet dětí byla pozornost věnována ideálnímu počtu dětí a reprodukčním plánům. V analýze bezdětných jedinců se testoval mimo jiné i postoj nejbližšího okolí bezdětných na jejich bezdětnost a metodou logistické regrese byl zjišťován vliv socio-demografických faktorů na plánování bezdětnosti. Cílem práce bylo zjistit socio-demografické faktory, které mají vliv na reprodukční plány a přispívají ke zvyšující se míře konečné bezdětnosti a identifikovat rozdíly mezi muži a ženami v jejich rozhodování o bezdětnosti a reprodukčních plánech.

Stejně tak, jak doložila studie například Kuchařové a kol. (2020), celkový ideální počet dětí se v průběhu let od 2004 do 2020 příliš nezměnil. Tento výsledek potvrzuje i tvrzení Fialové a kol. (2000), která deklarovala formování dvoudětného modelu v České republice po druhé světové válce a tvrzení Koukalové (2020), která uvedla rostoucí úroveň plodnosti druhého pořadí. I přestože se podíl konečné bezdětnosti v České republice s porovnáním s generacemi padesátých let 20. století zvyšuje (Šídlo, Šprocha, Šťastná 2015), počet lidí, kteří považují za ideální nemít žádné dítě byl minimální. Tento výsledek deklaroval i Pakosta (2006), jehož analýza prokázala, že v roce 2006 byl ideál plánované bezdětnosti minimální.

Rabušic a Chromková (2013) prokázali, že existuje statisticky významný vztah mezi ideálním počtem dětí a pohlavím a tvrdili, že muži považují za ideální zůstat bezdětnými častěji než ženy. Potvrdilo se, že se liší ideální počet dětí v závislosti na pohlaví, nicméně vyšel opačný výsledek v rámci pohlaví. Bylo zjištěno, že ženy ve věku 20–49 let častěji považují za ideální nemít žádné dítě než muži.

S ohledem na věk byl prokázán významný vztah u ženského pohlaví, ale u mužů se vztah neprokázal, což je v souladu s předchozími studiemi. U žen totiž podle Haškové a kol. (2021) dochází častěji ke změnám v reprodukčních plánech, a tedy očividně i ideálního počtu dětí, jelikož se u nich se zvyšujícím se věkem mnohem více než u mužů zvyšuje pravděpodobnost zdravotních komplikací. Bylo potvrzeno, že v nejstarší věkové skupině 45–49 let se oproti věkové skupině 40–44 let zvýšil podíl těch, které považovaly mít za ideální žádné nebo jedno dítě z 6 % na 9 %. Analýza také potvrdila převažující ideál dvou dětí ve všech věkových skupinách jak u mužů, tak i u žen.

Závislost deklarovaného ideálního počtu dětí na stupni vzdělání byla potvrzena stejně jako u věku pouze u žen. Nejvíce se od ostatních vzdělanostních skupin odlišovaly ženy s VOŠ a VŠ vzděláním, které obecně považovaly za ideální mít vyšší počet dětí.

Reprodukční plány podle věku a rodičovského statusu se lišily u obou pohlaví. Obecně se od 30. roku věku snižoval podíl plánování (dalších) dětí u obou pohlaví, přičemž ženy, které plánovaly děti v nejstarší věkové kategorii bylo podstatně méně než mužů. Tento fakt odpovídal předpokladům, které odkazují na přizpůsobování reprodukčních plánů zdravotnímu stavu, sníženou pravděpodobnost reprodukce ve vyšším věku hlavně u žen nebo uvědoměním si náročnosti péče o dítě v propojení s vlastními fyzickými schopnostmi (Hašková, Pospíšilová 2020).

Kyzlinková a Šťastná (2016) v analýze souboru Životních a pracovních drah z roku 2010 prokázaly, že výše vzdělání výrazně ovlivňuje plánování otcovství. Naopak Hašková (2009) uvedla, že vzdělání výrazně ovlivňuje ženské reprodukční plány. Dokázala, že ženy, jejichž výše vzdělání byla alespoň SŠ s maturitou, zůstávaly častěji bezdětné i po třicátém roku života. Gillespie (2003) se stejně tak přikláněl k názoru, že ženy častěji než muži plánují být bezdětné ve prospěch kariéry, která, jak již bylo zmíněno, může právě souviset se změnou postavení žen ve společnosti a výší vzdělání. Analýza prokázala, že u bezdětných mužů se reprodukční plány v závislosti na vzdělání liší, ale u žen závislost prokázána nebyla, což se odlišuje od předchozích studií. Zajímavým zjištěním, který se rozchází s výsledky předchozích studií, byl i fakt, že děti plánovali nejčastěji ti s nejvyšším dokončeným vzděláním VOŠ a VŠ.

Nešporová a Šťastná (2022) odkazovaly na předpoklad naplňování sociálního rodičovství prostřednictvím adopcí nebo v rámci rekonstruovaných rodin. Z výsledků lze doložit, že pokud biologicky bezdětný jedinec ve věku 20–49 let již je adoptivním nebo nevlastním rodičem, plánuje konečnou biologickou bezdětnost významně častěji, než když adoptivní nebo nevlastní děti nemá.

Podle Astonea (1997) se reprodukční plány lidí odvíjejí od sociálního tlaku, který je na ně vyvíjen a podléhájí mu. Studie Haškové (2009) dokládá vliv názoru okolí bezdětných na rozhodování o založení rodiny, například pokud se jedinci pohybují v referenčních skupinách, kde je odkládání rodičovství do pozdějšího věku považováno za normu. Táž studie také prokázala, že vyvíjený tlak rodičů na bezdětné jedince je jedním z faktorů, který také v reprodukčních plánech hraje roli (Hašková 2009).

Z výsledků deskriptivní analýzy bylo doloženo, že více než partner souhlasí s názorem, že by bezdětný měl mít dítě, rodiče a přátelé. Výrazně častěji vyjadřují blízcí pozitivní postoj k plánování dítěte u mladších bezdětných ve věku 25–34 let, kdy si plní své reprodukční plány. Ve starších věkových skupinách od 40 do 49 let pak dochází spíše k nesouhlasu, hlavně u žen. U mužů dochází dokonce k výraznému souhlasu rodičů a přátel ve starší věkové skupině. Tento výsledek opět odkazuje k sníženému plánování dětí ženami ve starších letech ze zdravotních a fyzických důvodů, které popisují Hašková s Pospíšilovou (2020). Naznačuje to tedy, že i nejbližší okolí si uvědomuje zdravotní komplikace, které s sebou může nést početí dítěte ve starším věku.

Vliv okolí na reprodukčních plánech bezdětných se potvrdil ve všech sledovaných věkových i pohlavních skupinách. Největší vliv byl potvrzen u názoru partnera, tudíž bezdětní kladou velmi vysoký důraz na názor svého partnera o reprodukčních plánech, a to převážně ve věkové skupině 25–34 let, kdy se nejčastěji rozhodují o plnění svých reprodukčních cílů. U názoru rodičů a přátel se také potvrdila závislost, zde ale naopak převažovala síla závislosti ve starší věkové skupině 40–49 let.

Hašková (2009) potvrdila, že nejistota na trhu práce, ekonomická nebo bytová nedostatečnost nebo absence vhodného partnera patří mezi hlavních faktory, které ovlivňují jedince v rozhodování o plánování bezdětnosti. Závislost aktivity na trhu práce na reprodukčních plánech bezdětných ve věku 20–49 let nebyla potvrzena ani u jednoho pohlaví, ekonomická nedostatečnost byla testována jak v oblasti vycházení s příjmy, tak i podle skutečnosti, zda si myslí, že si z finančního hlediska v příštích třech letech budou moci dovolit mít dítě. Vliv finančního hlediska byl potvrzen pouze u mužů, u žen se vliv neprokázal. Naopak při testování skutečnosti, zda vychází s měsíčními rodinnými příjmy se potvrdila závislost na reprodukčních plánech bezdětných mužů i žen, což je v souladu se studií Haškové. Vliv absence vhodného partnera byl testován podle skutečnosti, zda si respondent myslí, že bude mít vhodného partnera pro založení rodiny v příštích třech letech. Do analýzy však vstupovali muži v reprodukčním věku pouze s partnerkou mladší 50 let a ženy v reprodukčním věku bez ohledu na přítomnost nebo věk partnera. Z tohoto důvodu nebylo možné porovnávat muže s ženami. Nicméně se prokázal statisticky významný vztah u obou pohlaví, a proto bylo možné tento faktor potvrdit. Vliv vzdělání byl analyzován v reakci na Gustafssona (2001), který považuje vyšší stupeň vzdělání u žen za hlavní důvod odkládání rodičovství do pozdějšího věku, který pak může podle Haškové (2006) přecházet až v bezdětnost konečnou nedobrovolnou. Oppenheimer (1994) naopak tvrdí, že nižší stupeň vzdělání vede k nízkým reprodukčním plánům žen i mužů, jelikož mají i nižší příjmy a zároveň ženy s nižší úrovní vzdělání nemohou kompenzovat případné nejisté příjmy svého partnera. Z analýzy byl potvrzen vztah pouze u mužského pohlaví, což je v rozporu s oběma studiemi. Potvrdil se ale předpoklad Oppenheimera a bylo prokázáno, že bezdětní muži s nejvyšším stupněm vzdělání plánují děti nejčastěji, a to z 87 %. I u žen byl tento podíl velmi vysoký, celých 71 %. Vliv počtu sourozenců byl zvolen z důvodu prokázání vlivu vyrůstání bez sourozenců na plánování bezdětnosti Haškovou a Pospíšilovou (2020), nicméně tento vztah se z dostupných dat nepotvrdil ani u jednoho pohlaví.

Kapitola 6

7 Závěr

Bezdětnost je fenomén, který ovlivňuje jak jednotlivce, tak i celou společnost. V posledních letech se v České republice hodnoty bezdětnosti, ať už se jedná o dobrovolnou nebo nedobrovolnou, prokazatelně zvýšily, což bylo podnětem pro řadu studií. V této bakalářské práci byla věnována pozornost zejména bezdětnosti dobrovolné, avšak hranice mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností není jednoznačně určena. Často dochází k přehodnocování reprodukčních plánů jednotlivců v průběhu života, přičemž významným faktorem je odklad prvního dítěte do pozdějšího věku.

Na reprodukční plány a plánování bezdětnosti má podle předchozích studií vliv několik různých sociálních faktorů, nicméně tyto faktory se mění v čase v závislosti na změně hodnotových přesvědčení. V práci bylo cílem na současné mladé populaci v reprodukčním věku, která v průběhu svého dospívání čelila rychlým proměnám ve světě a celé společnosti otestovat, jaké jsou, s ohledem na pohlaví, jejich reprodukční plány, pohled na ideální počet dětí a jaké faktory tyto skutečnosti podmiňují.

Z analýzy vyplývá, že se neměnil pohled české populace starší 15 let na ideální počet dětí v průběhu let od 2004 do 2020. Občané se ve všech sledovaných rocích (2004, 2006, 2007, 2009, 2016, 2020) shodli na ideálním dvoudětném modelu rodiny, který v roce 2004 představoval 71 % a do roku 2020 mírně klesl na 66 %. Zároveň byly prokázány velice nízké hodnoty názoru, že ideální je nemít žádné dítě, konkrétně to bylo ve všech sledovaných rocích okolo 1 %. Zajímavým zjištěním však bylo, že ženy považovaly za ideální nemít žádné dítě statisticky významně častěji než muži. Konkrétně 4 % žen a 1 % mužů. Zároveň ženy častěji považovaly za ideální pouze jedno dítě (5 % mužů a 10 % žen), dvoudětný ideál rodiny oproti tomu převažoval u mužů. Celých 64 % považovalo za ideální mít 2 děti, u žen to bylo 59 %. Vliv faktoru věku a vzdělání se potvrdil pouze u žen. Ideální počet 2 dětí převažoval ve všech věkových skupinách. U mužů byl v rozmezí od 59 % do 66 %, přičemž nejslabší byl ve skupině 25–29 let a nejsilnější v nejstarší sledované věkové skupině. Ženy nejčastěji považovaly za ideální dvě děti ve věkové skupině 40–44 let, a to z 61 %, nejméně často pak ve skupině 25–29 let, a to z 54 %. Analýza také prokázala, že ženy s vysokoškolským vzděláním oproti těm se základním a středoškolským vzděláním s maturitou považovaly za ideální mít vyšší počet dětí. Celých 33 % považovalo za

ideální mít 3 a více dětí, oproti tomu pouze 11 % maximálně jedno dítě. Vedle toho ženy s maturitou považovaly za ideální 3 a více dětí z 24 % a maximálně jedno dítě z 15 %.

Reprodukční plány se v závislosti na věku a rodičovském statusu odlišovaly u obou pohlaví. Muži oproti ženám ve větší míře uvažovali o (dalších) dětech s rostoucím věkem, přičemž 9 % mužů v nejstarší sledované věkové skupině ještě plánovalo (další) děti, žen, které ještě plánovaly děti bylo v této věkové kategorii podstatně méně, pouhá 2 %. V souboru pouze bezdětných bylo prokázáno, že se reprodukční plány v závislosti na vzdělání liší pouze u mužů. Potomky plánovali ve svém životě nejčastěji ti s nejvyšším dokončeným stupněm vzdělání, a to z 87 %. Naopak nejméně je plánovali středoškolsky vzdělaní muži s maturitou, tento podíl byl pouhých 74 %. Při zkoumání reprodukčních plánů biologicky bezdětných, kteří však mají nevlastní nebo adoptované děti, analýza prokázala, že ti, kteří mají adoptivní nebo nevlastní děti neplánují biologické děti z celých 41 %, oproti tomu biologicky bezdětní bez adoptivních nebo nevlastních dětí neplánují své biologické potomky pouze z 18 %.

Názory blízkého okolí bezdětných na jejich bezdětnost měly na reprodukční plány také vliv. Celkově analýza odhalila, že rodiče a přátelé projeví vyšší míru souhlasu s tím, že by jejich bezdětný potomek/kamarád měl mít dítě, ve srovnání s partnery. Tento trend byl pozorován u mužů i u žen a jak u mladší generace ve věkové skupině 25–34 let, tak i u starší generace ve věkové skupině 40–49 let. Pouze u žen ve starší věkové skupině převažovala míra nesouhlasu u rodičů (47 % nesouhlasilo, 36 % souhlasilo a 17 % zůstalo neutrálních) a u přátel (44 % nesouhlasilo, 35 % souhlasilo a 21 % zůstalo neutrálních). Na reprodukční plány to mělo vliv u obou pohlaví i věkových skupin. Analýza prokázala, že bezdětní jsou nejčastěji ovlivněni názorem partnera, a to zejména v mladším věku. Celých 96 % těch, jejichž partner souhlasil s názorem a jejich věk je mezi 25 a 34 lety, ve svém životě děti plánuje. Naopak těch, jejichž partner s názorem nesouhlasí, jich 49 % děti neplánuje. U rodičů i přátel byl prokázán velmi podobný vztah. Pokud rodič s názorem nesouhlasí, pouze 7 % bezdětných plánuje ve svém životě děti, u postoje přátel je tento podíl také 7 %.

Co se týče samotných faktorů, které mají vliv na plánování konečné bezdětnosti u bezdětných respondentů, nebyla závislost prokázána u počtu sourozenců, spokojenosti s bydlením a aktivitu na trhu práce. Analýza však prokázala významnou závislost u ostatních faktorů, které zkoumaly vliv ekonomické deprivace na reprodukčních plánech. Pouze 62 % těch, kteří uvedli, že s měsíčními příjmy domácnosti vychází obtížně, ve svém životě plánuje děti. Naopak ti, kteří s příjmy vychází snadno plánují děti v 84 %. U mužů byl také prokázán vliv finanční situace pro založení rodiny. Pouze 60 % mužů, kteří uvedli, že si z finančního hlediska v příštích třech letech nebudou moci dovolit mít dítě, plánuje děti ve svém životě. Výrazně častěji pak plánují děti ti, kteří uvedli, že si z finančního hlediska budou moci děti dovolit (85 %). Z výsledků binární logistické regrese, kde byly analyzovány všechny faktory dohromady, byl vliv tohoto faktoru prokázán nejen u mužů, ale i u žen. Šance finančně deprivovaných žen plánovat děti byla 5× nižší než u žen, které uvedly, že v příštích třech letech si z finančního hlediska budou moci dovolit mít děti. U mužů byla tato šance 38× nižší. Dále byl u mužů prokázán vliv vzdělání a u obou pohlaví pak ne/existence vhodného partnera pro založení rodiny. Z výsledků binární logistické regrese byla i absence vhodného partnera pro založení rodiny jedním z hlavních motivátorů plánování

bezdětnosti u obou pohlaví. Dalším faktorem v modelu byl pak věk, kde se prokázal statisticky významný vliv u mužů ve věkové kategorii 40–44 let a 45–49 let. U žen se kromě těchto kategorií prokázal i ve věkové kategorii 35–39 let. Obecně platilo, že se od určitého věku se zvyšujícím se věkem snižuje šance na plánování dětí. Ostatní sledované faktory v modelu binární logistické regrese neprojevily statisticky významný vliv na reprodukční plány bezdětných jedinců ve věku 20–49 let.

Téma bezdětnosti je z pohledu demografických analýz nebo například lékařských věd velmi probírané, nicméně v sociálních vědách se tomuto tématu nedostává tolik pozornosti. Další výzkum na toto téma by se mohl zabývat spokojeností v partnerství bezdětných párů, který by mohlo umožnit další pochopení, proč se lidé k bezdětnosti uchylují a jaký význam to má na partnerství.

Seznam použité literatury

- ABBEY, Antonia, ANDREWS, M., Frank, HALMAN, L., Jill. *Stress from Infertility, Marriage Factors, and Subjective Well-being of Wives and Husbands* [online]. *Journal of Health and Social Behavior*, 1991. roč. 32, č. 3, s. 238–253. [cit. 4.4.2023] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2136806>
- ASTONE, Nan Marie, FIELDS, Jason, KIM, J., Young, NATHANSON, A. Constance, SCHOEN, Robert. *Why Do Americans Want Children?* [online]. *Population and Development Review*. 1997, roč. 23, č. 2, s. 333–358. [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2137548>
- BARVÍKOVÁ, Jana, HÖHNE, Sylva, JANUROVÁ, Kristýna, KUCHAROVÁ, Věra, PALONCYOVÁ, Jana a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: Životní podmínky, vztahy a potřeby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. ISBN 978-80-7416-333-3
- BEAUJOUAN, Éva, SOBOTKA, Tomáš. *Two Is Best? The Persistence of a Two-Child Family Ideal in Europe*. [online]. The Authors, 2014, roč. 40, č. 3, s. 391–419. [cit. 4.4.2023] Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2014.00691.x>
- BROEKMANS, J., Frank, FAUSER, C., Bart, KNAUFF, A., H., Erik, MACKLON, S., Nick, TE VELDE, R., Egbert. *Female reproductive ageing: current knowledge and future trends*. [online]. 2007, roč. 18, č. 2, s. 58–65. [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: [10.1016/j.tem.2007.01.004](https://doi.org/10.1016/j.tem.2007.01.004)
- BURCIN, Boris, KOCOURKOVÁ, Jiřina, ŠŤASTNÁ, Anna. *The influence of the increasing use of assisted reproduction technologies on the recent growth in fertility in Czechia*. *Scientific Reports*. 2023.
- ČADOVÁ, Naděžda. CVVM. *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020*. (2020). Tisková zpráva z výzkumu Naše společnost. [online]. Praha: CVVM [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5179-postoje-ceskych-obcanu-k-partnerstvi-manzelstvi-a-rodicovstvi-unor-2020>.

- ČSÚ [Český statistický úřad]. Sčítání lidu, domů a bytů 2011. [online]. 2013. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/d_vysledky_sldb_2011
- ČSÚ. [Český statistický úřad]. Vývoj obyvatelstva České republiky 2019. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/121768528/13006920a.pdf/fc6793c2-7a2f-472a-909b-c9693c38a471?version=1.1>
- ČSÚ [Český statistický úřad]. Demografická příručka 2021: Přirozený pohyb obyvatel na území Česka v letech 1919–2021. [online]. 2021. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2021>
- ČSÚ. [Český statistický úřad]. Sňatky podle věku svobodné nevěsty v letech 1950–2021. [online]. 2022a. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2021>
- ČSÚ [Český statistický úřad]. Úroveň plodnosti v Česku patřila loni k nejvyšším v EU. [online]. 2022b. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uroven-plodnosti-v-cesku-patrila-loni-k-nejvyssim-v-eu>
- ČSÚ [Český statistický úřad]. Sčítání lidu, domů a bytů 2021. [online]. 2023. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu>
- DUNKEL-SCHETTER, Christine, STANTON, L., Annette. *Psychological adjustment to infertility: Future directions in research and application. Infertility: Perspectives from stress and coping research.* [online]. 1991, s. 197–222. [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0753-0_10
- EVERYWOMAN, Jane. *Cassandra's prophecy: why we need to tell the women of the future about age-related fertility decline and "delayed" childbearing.* Reproductive Biomedicine Online [online]. 2013, roč. 27, č. 1, s. 4–10. [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1472648313002265>
- FAIT, Tomáš, ŠULOVÁ, Lenka, WEISS Petr, BUBÁKOVÁ, Martina. *Výchova k sexuální reprodukčnímu zdraví.* Praha: Maxdorf, 2011, 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4
- FIALOVÁ, Ludmila, KUČERA, Milan. *The Main Features of Population Development in the Czech Republic during the Transformation of Society.* Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 1997, vol. 33, č. 1, s. 93–112.
- FIALOVÁ, Ludmila, HAMPLOVÁ, Dana, KUČERA, Milan, VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství.* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. Studie, sv. 24. 163 s. ISBN 80-85850-87-7
- FOCUS. Focus Online. *Kinderlose Sozialschmarotzer oder Betreuungsgeld kassierende Muttis. Wer ist egoistischer?* [online]. 2014. [cit. 4.4.2023] Dostupné z: <http://www.focus.de/familie/erziehung/familie/gegensaetzlichelebensentwuerfe->

[kinderlose-sozialschmarotzer-oder-betreuungsgeld-kassierende-muttis-werist-egoistischer_id_4282162.html](https://www.ggp-i.org/ggs-round-ii/kinderlose-sozialschmarotzer-oder-betreuungsgeld-kassierende-muttis-werist-egoistischer_id_4282162.html).

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin. 1999. Studie, sv. 10, 427 s. ISBN: 9788086019963

GGP. (Generations and Gender Programme). Generations and gender Survey: Současná česká rodina. [datový soubor] [online]. 2023. [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: <https://www.ggp-i.org/ggs-round-ii/>

GILLESPIE, Rosemary. *Childfree and Feminine: Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women*. [online]. Gender and Society, 2003, roč.17, č. 1, s. 122–136. [cit. 2.7.2023]. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/3081818?seq=1#page_scan_tab_contents.

GUSTAFSSON, Siv. *Optimal Age at Motherhood. Theoretical and Empirical Considerations on Postponement of Maternity in Europe*. [online]. Journal of Population Economics, 2001, roč. 14, č. 2, s. 225–247. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/24059107_Optimal_Age_at_Motherhood_Theoretical_and_Empirical_Considerations_on_Postponement_of_Maternity_in_Europe

HAMPLOVÁ, Dana. (2015). *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, 214 s. ISBN 978-80-732-1947-5.

HAŠKOVÁ, Hana. *Rodičovství a bezdětnost očima českých mužů a žen: Gender, rovné příležitosti, výzkum*. [online]. 2004, roč. 5, č. 2–3, s. 13–16. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/artkey/gav-200402-0001_rocnik-5-cislo-2-3-2004.php?l=EN

HAŠKOVÁ, Hana, ŠALAMOUNOVÁ, Petra, VÍZNEROVÁ, Hana, ZAMYKALOVÁ, Lenka. *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. [online]. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. Sociologické studie/Sociological Studies, roč. 6, č. 4, 153 s. ISBN 80-7330-092-3. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/fenomen-bezdetnosti-v-sociologicke-demograficke-perspektive>

HAŠKOVÁ, Hana, ZAMYKALOVÁ, Lenka. *Mít děti – co je to za normu? Čí je to norma?* [online]. Biograf, 2006, č. 40–41. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v4001>

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie sv. 59, 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9

HAŠKOVÁ, Hana, POSPÍŠILOVÁ, Kristýna. *Kdo plánuje jedináčka a kdo chce zůstat bezdětný? Faktory ovlivňující nízké reprodukční plány mužů a žen*. Sociologický časopis/Czech Sociological Review [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020, roč. 56, č. 2, s. 131–164. [cit. 5.4.2023]. Dostupné z: https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-202002-0001_who-

[wants-to-have-just-one-child-and-who-wants-to-remain-childless-the-factors-behind-men-8217-s-and-women-8.php](https://www.researchgate.net/publication/360181785_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi)

- HAŠKOVÁ, Hana, HÖHNE, Sylva, KUCHAROVÁ, Věra, LUKIĆ, Aco, PALONCYOVÁ, Jana a kol. *Bezdětní a postoje k rodičovství* [online]. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. 2021. [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/360181785_Bezdetni_a_postoje_k_rodicovstvi
- CHROMKOVÁ, Manea, B., RABUŠIČ, Ladislav. *Velikost rodiny: postoje, normy a realita. Demografie*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013, roč. 55, č. 3, s. 208–209. [cit. 4.4.2023] Dostupné z: <https://is.muni.cz/publication/1123093/Demografie-3-2013.pdf>
- IVF Cube. *Ivf-cube.eu: Počet neplodných párů v Česku roste*. [online]. ©2017 [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: <https://ivf-cube.eu/novinky-media/pocet-neplodnych-paru-v-cesku-roste>
- KHALAF, Yakoub. *Cassandra's prophecy and the trend of delaying childbearing: is there a simple answer to this complex problem?* *Reproductive Biomedicine Online* [online]. 2013, roč. 27, č. 1, s. 17–18. [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: [https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483\(13\)00227-7/fulltext](https://www.rbmojournal.com/article/S1472-6483(13)00227-7/fulltext)
- KONEČNÁ, Hana. *Na cestě za dítětem: dvě malá křídla*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 318 s. ISBN 80-200-1055-6
- KOUKALOVÁ, Jana. *Populační vývoj v České republice v roce 2021*. *Demografie*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2022. roč. 64, č. 3, s. 259–283. [cit. 4.4.2023] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/populacni-vyvoj-v-ceske-republice-v-roce-2021>
- KREYENFELD, Michaela, KUHN, Anne-Kristin, TRAPPE, Heike. *Fertility Ideals of Women and Men Across the Life Course*. In: KREYENFELD, Michaela., KONIETZKA, Dirk, eds. *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences. Demographic Research Monographs*. [online]. Springer, 2017 [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-44667-7_11
- KŘÍŽKOVÁ, Alena, MAŘÍKOVÁ, Hana, MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ, Romana, POSPÍŠILOVÁ, Kristýna. *Rozdíl v odměňování žen a mužů a rodičovství*. [The gender pay gap and parenthood.] *Fórum sociální politiky*, 2020, roč. 14, č. 3, s. 19–25. ISSN 1802-5854. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/download/forum-socialni-politiky-3-2020/?wpdmdl=8569&refresh=5fcf5535e33d71607423285>
- KYZLINKOVÁ, Renáta. *Bezdětnost a rodiny s jedním dítětem. Analýza dat sociologického výběrového šetření „Životní a pracovní dráhy 2010“* [online]. 2013. Dostupné z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/e_kyzlnkova_2013_bezdetnost_jednaci_0.pdf
- KYZLINKOVÁ, Renáta, ŠTASTNÁ, Anna. *Reprodukční plány mladých mužů v ČR*. *Demografie*. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016. roč. 58, č. 2, s. 111–128. [cit. 4.4.2023] Dostupné z:

https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0

- LEATHERBY, Gayle. *Claims and Disclaimers: Knowledge, Reflexivity and Representation in Feminist Research*. [online]. SAGE Publications, Article Reuse Guidelines, 2002, roč. 6, č. 4, s. 81–93. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5153/sro.665>
- MONACH, H., James. *Childless No Choice: The Experience of Involuntary Childlessness*. London: Routledge, 1993. ISBN 0-415-04090-6.
- MŠMT [Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy]. Msmt.cz: Data o studentech, poprvé zapsaných a absolventech vysokých škol. [online]. © 2013–2023 [cit. 21.4.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/data-o-studentech-poprve-zapsanych-a-absolventech-vysokych?highlightWords=data+studentech>
- NEŠPOROVÁ, Olga, ŠTASTNÁ, Anna. *Rodičovství: plány, formy a zkušenosti*. [online]. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2022. Sociologické studie/Sociological Studies, roč. 19, č. 2, s. 7–11. [cit. 8.4.2023]. Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/32986
- NZIP. Reprodukční zdraví a plánované rodičovství. [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2023. [cit. 02.07.2023]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/138-reprodukni-zdravi-a-planovane-rodicovstvi>
- OPPENHEIMER, K., Valerie. *Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies*. *Population and Development Review*. [online]. 1994, roč. 20, č. 2, s. 293–342. [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2137521>
- PAKOSTA, Petr. *Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice*. [online]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2009, roč. 45, č. 5, s. 899–934. [cit. 24.3.2023]. Dostupné z: https://esreview.soc.cas.cz/artkey/csr-200905-0002_why-we-want-children-the-value-of-children-and-the-preferred-number-of-children-in-the-czech-republic.php
- PAVLÍK, Zdeněk, RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, Šubrťová, ALENA. *Základy demografie* [online]. 1. vyd. Praha: Academia, 1986, roč. 37, č. G32, s. 117–119. [cit. 20.6.2023]. Dostupné z: <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111611>
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001. Studie. ISBN 80-86429-01-6
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition?* *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 1999, roč. 34, č. 1, s. 19-44.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen*. *Demografie*. Praha: Český statistický úřad, 2004, roč. 46, č. 2, s. 77–90. ISSN 0011-8265.

- ŘEŽÁBEK, Karel. *Léčba neplodnosti: aneb co dělat, když chceme dítě*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, 1999. 104 s. ISBN 80-7169-707-9
- SLABÁ, Jitka, ŠTASTNÁ, Anna, KOCOURKOVÁ, Jiřina. *Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v České republice*. *Demografie*, 2017. roč. 59, č. 3, s. 207–223.
- SLEPIČKOVÁ, Lenka. *Nedobrovolná bezdětnost jako sociologické téma*. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2006, roč. 42, č. 5, s. 937–952.
- SLEPIČKOVÁ, Lenka, FUČÍK, Petr. *Sociální kontext postojů k řešení neplodnosti*. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009, roč. 45, č. 2, s. 9–29. ISSN 0038-0288.
- SOBOTKA, T. Bezdětnost v České republice. In: HAMPLOVÁ Dana, ŠALAMOUNOVÁ Petra, ŠAMANOVÁ Gabriela a kol. *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 60–78.
- Sociologický ústav (Akademie věd ČR). Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Naše společnost 2020–únor* [datový soubor] [online]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, 2020 [cit. 18.6.2023]. DOI 10.14473/V0504 Dostupné z: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F147.231.52.118%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FCSDA00251&mode=documentation&top=yes>
- ŠAMANOVÁ, Gabriela, STĚHULOVÁ Pavla. *Rodinné hodnoty a postoje k manželství* – listopad 2011. Tisková zpráva CVVM [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011, 5 s. [cit. 24.4.2023]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/index.php?option=com_finder&view=search&Itemid=250&lang=cz&q=%22NS_1111%22
- ŠIMEČKOVÁ, Michaela. *Pozdní mateřství v českých zemích v období 1920–1937*. *Historická demografie*, 2017, roč. 41, č. 1, s. 87–107. s. 88. ISSN 0323-0937
- ŠÍDLO, Luděk, ŠPROCHA, Branislav, ŠTASTNÁ, Anna. *Bezdetnosť žien na Slovensku a v Česku vo výsledkoch sčítania 1991–2011 (a jej možný vývoj do budúcnosti)*. In: In: Zborník príspevkov z 15. Slovenskej demografickej konferencie. SSDS, 2015, s. 152–160. Dostupné z: <http://www.ssd.ssk/publikacie/15sdk-zbornik-2015.pdf>
- ÚZIS. *Asistovaná reprodukce v České republice za rok 2020*. [online]. Praha: NRAR, 2022. [cit. 02.07.2023]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/res/f/008420/asistoreprodukce2020.pdf>
- VAN DE KAA, J., Dirk. *Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility*. *Population Studies*, 1996, roč. 50, č. 3, s. 389–432.

VAN DE KAA, J., Dirk. *Options and sequences: Europe's demographic patterns*. [online]. Journal of the Australian Population Association, 1997, roč. 14, č. 1, s. 1–29. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41110439>

ZAMYKALOVÁ, Lenka. *Kdo smí participovat na asistované reprodukci? Ustavování hranic neplodnosti*. [online]. Biograf, 2003, č. 31, s. 26–50. [cit. 11.4.2023]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3103>